

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

О. Г. Романовський, О.В. Грибко, Л. М. Грень

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ

Методичні вказівки

до самостійної роботи магістрів з дисципліни «Європейські студії» для
студентів спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»

Затверджено
редакційно-видавничою
радою НТУ «ХПІ»,
протокол № 2 від 16.06.2023 р.

Харків
НТУ «ХПІ»

2023

УДК 061.1ЄС:364(072)

Рецензенти:

В. М. Мороз, доктор наук державного управління, професор,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

В. Ю. Стрельников, доктор педагогічних наук, професор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

Рекомендовано вченою радою Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» як навчальне видання для студентів неекономічних спеціальностей, протокол № 2 від 16.06. 2023 р.

Європейські студії : методичні вказівки для студентів спеціальності

232 «Соціальне забезпечення» усіх форм навчання / О. Г. Романовський, О.В. Грибко, Л.М. Грень,. Харків: НТУ «ХПІ», 2023. 65 с.

Навчальне видання призначено для підготовки до занять з курсу «Європейські студії» та активізації самостійної роботи магістрів вищих закладів освіти спеціальності 232 «Соціальне забезпечення». Методичні вказівки складаються з інформативної частини – викладу питань, сконцентрованих на базових категоріях і поняттях, практичних питань для обговорення на семінарських заняттях і практичних завдань для підготовки до них. Представлено завдання для самостійної роботи, а також питання до іспиту та рекомендовані джерела інформації до вивчення курсу.

Призначено для магістрів НТУ «ХПІ» спеціальності 232 «Соціальне забезпечення».

УДК 061.1ЄС:364(072)

© О. Г. Романовський,

О.В. Грибко, Л.М. Грень, 2023.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
КОРОТКИЙ ОПИС ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ	11
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ.....	58
МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КОНТРОЛЮ.....	60
ЗАПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	61
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	63

ПЕРЕДМОВА

Європейська інтеграція України зафіксована нормами Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», де в Статті 11 встановлено, що однією з основних засад зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС. У 2014 р. відбулось підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Наразі необхідним є її успішна імплементація в сучасних складних для нашої держави економічних, соціальних та безпекових умовах задля отримання повноправного членства України в ЄС у майбутньому. Тому у зв'язку з інтеграцією України до світового політичного і соціального простору, реалізацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, адаптацією національного законодавства до відповідних актів ЄС, впровадженням європейських соціальних стандартів особливої актуальності набуває вивчення і порівняння особливостей розвитку та розширень Європейського Союзу, його зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема соціальної спрямованості. Це й обумовлює важливе значення вивчення дисципліни «Європейські студії» для студентів магістерської підготовки галузі знань 231 «Соціальне забезпечення».

Акцент надається на сукупність знань, що охоплюють процеси, які відбуваються в суспільстві, теорії європейської інтеграції, принципи формування і функціонування влади в ЄС, розширення Європейського Союзу, провадження соціальної політики та соціального забезпечення.

Метою вивчення дисципліни є набуття студентами необхідних знань і навичок з питань становлення ЄС, аналізу спільних політик ЄС в соціальній сфері, розуміння етико-ціннісного вектору соціальної роботи в країнах Європи.

У результаті вивчення дисципліни у студентів мають бути сформовані такі **компетентності**: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг; здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями працівника соціальної сфери.

Результати навчання:

1. Критично оцінювати результати наукових досліджень і різні джерела знань щодо соціального забезпечення, формулювати висновки та рекомендації щодо його впровадження.

2. Застосовувати іноземні джерела при виконанні завдань науково-дослідної та прикладної діяльності, висловлюватися іноземною мовою, як усно, так і письмово.

3. Демонструвати позитивне ставлення до власної професії та відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(розподіл навчального часу за семестрами та видами навчальних занять)

Семестр	Загальний обсяг (годин) / кредитів ECTS	З них		За видами аудиторних занять (годин)			Індивідуа-льні завдання	Поточний контроль	Семестровий контроль	
		Аудиторні заняття (годин)	Самостійна робота (годин)	Лекції	Лабораторні заняття	Практичні заняття, семінари			Залік	Екзамен
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10	120/4	48	72	32		16	РЕ	1	1	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до загального обсягу складає 43,3 (%):

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п.	Види навчальних занять (З, СР)	Кількість годин	Номер семестру (якщо дисципліна викладається у декількох семестрах). Назви змістових модулів. Найменування тем та питань кожного заняття. Завдання на самостійну роботу.	Рекомендована література (базова, допоміжна)
1	2	3	4	5
1. 1	Л	2	Тема 1. Теоретичні засади інтеграційних процесів <i>План:</i> Загальне визначення інтеграції та її класифікація. Багатонаціональний інтеграційний процес. Спільна політика та її типи. Спільні інтереси та їх узгодження. Стадії багатонаціональної інтеграції. Фактори сприяння інтеграції. Принципи та цілі європейської інтеграції.	1, 7 (Б)
2. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	
3. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Складання таблиці, де визначте характерні риси кожної зі стадій інтегрування. Опишіть, які нові складові з'являються на кожному новому етапі інтеграційного процесу.	
4. 1	Л	4	Тема 2. Історія розвитку європейської ідеї <i>План:</i> Передумови єдності Європи. Цивілізаційна єдність Європи. Питання цивілізаційних кордонів Європи. Чинники об'єднання європейських держав. Трансформація ідеї інтегрування. Економічні, політичні та громадянські чинники об'єднання. Атлантизм та євразійство, інші концепції інтеграції. Вплив Другої світової війни на інтеграційні процеси у Європі.	4 (Б) 9 (Д)
5. 2	ПЗ	2	Обговорення теми.	
6. 3	СР	6	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Визначення низки факторів процесу інтегрування європейських держав (наведіть історичні приклади, які підтверджують ваші висновки).	
7. 1	Л	2	Тема 3. Інтеграційні процеси в Європі 40-50-х рр. XX ст. <i>План:</i> Політичне та економічне становище держав повоєнної	1 (Б) 2 (Д)

			Європи. Передумови “холодної війни”. План Маршалла та європейська інтеграція. Програма модернізації Моне та створення Федеративної Республіки Німеччини. План Шумана. ЄСВС та ЄОС. ЄЕС та Євратом.	
8. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	
9. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Визначте головні переваги кожного чинника (політичний, економічний, соціальний, демографічний, культурний, воєнний) та доведіть визначальність його ролі у розвитку інтеграційних поглядів щодо спільності європейських держав.	
10. 1	Л	2	Тема 4. Розвиток Європейської спільноти у 60-70-ті рр. XX ст. <u>План:</u> Роль Шарля де Голля у розвитку Франції та ЄСп. Формування Спільноти. Стосунки Великої Британії та ЄСп. Гаазький саміт. Перше розширення. Прояв спільних інтересів у 70-ті рр.	1, 5 (Б) 1 (Д)
11. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	
12. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Складання таблиці, ілюструючи прикладами політичні дії Французької республіки у післявоєнний період та поділяючи їх на позитивні та негативні.	
13. 1	Л	2	Тема 5. Розширення та трансформаційні зміни в ЄС у 80-90-ті рр. XX ст. <u>План:</u> Трансформаційні процеси у Співтоваристві у 80-90-х рр. Особливості розширення ЄС у 90-ті роки. Інституційні та організаційні вдосконалення як наслідки розширення Євросоюзу.	1, 7 (Б) 1, 9 (Д)
14. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	
15. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Складання схеми процесу реформування Європейських Співтовариств протягом 50 – 90-х рр. XX ст.	
16. 1	Л	2	Тема 6. Європейські договори та інституційні вдосконалення <u>План:</u> Поступовість та послідовність створення Європейського Союзу. Доповідь Лео Тіндемана. Значення Проекту Спінеллі. Основні засади Маастрихтського договору. Розвиток інституційних основ ЄС у Амстердамському договорі. Еволюційний характер Ніццького договору. Наднаціональний аспект у функціоналізмі. ЄС у світлі міжурядової моделі. Європейська рада. Європарламент. Рада ЄС. Європейська Комісія. Європейський Суд та Суд I Інстанції.	4, 5 (Б)

17. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	
18. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Складання таблиці з визначеними цілями та принципами існування Європейських Співтовариств згідно з Маастріхтською угодою.	
19. 1	Л	2	Тема 7. Передумови світового розвитку у XXI ст. та Європейський Союз <i>План:</i> Напрямки політичного розвитку Євросоюзу у XXI ст. Загальні умови та соціально-економічні тенденції існування Євросоюзу у XXI ст. Стратегія подальшого розвитку Євроспільноти. Основні передумови європейського вибору України.	
20. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	1, 3 (Б) 2 (Д)
21. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Враховуючи сучасні глобальні проблеми людства (політичні, економічні, соціальні, демографічні, продовольчі), окресліть перспективи розвитку ЄС у XXI ст.	
22. 1	Л	2	Тема 8. Стратегія розвитку середземноморської політики ЄС. Динаміка стосунків з Росією, США та Японією <i>План:</i> Імпульси розвитку співпраці ЄС у регіоні Середземномор'я. Основні етапи середземноморської політики ЄС. Проблеми розширення ЄС. Тенденції взаємин між Євросоюзом та Росією. Роль та місце "великої трійки" у світовому розвитку. Головні умови та принципи взаємодії ЄС та США. Тенденції Перспективи стратегічного співробітництва між ЄС та Японією.	
23. 2	ПЗ	1	Обговорення теми.	1, 7 (Б) 9 (Д)
24. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Сформулюйте пріоритетні напрями взаємовідносин між ЄС та країнами світу у вигляді есе (до 3х сторінок).	
25. 1	Л	4	Тема 9. Риси об'єднаної Європи <i>План:</i> Цінності ЄС. Хартія основних прав ЄС. Політичні "гравці" в середині ЄС. Особливості європейських стандартів захисту прав людини. Засновницькі договори Європейського Союзу та інші правові акти щодо захисту прав людини.	
26. 2	ПЗ	2	Обговорення теми.	1, 2 (Б) 3, 8 (Д)
27. 3	СР	6	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Проаналізуйте процес інтегрування України до ЄС за роки незалежності, чи відповідаємо ми базовим рисам об'єднаної Європи?	
28. 1	Л	2	Тема 10. Європейська соціальна хартія та Європейський кодекс соціального забезпечення	

			<u>План</u> : Вектори соціального забезпечення в ЄС. Європейська соціальна хартія: основні положення та імплементація. Європейський кодекс соціального забезпечення: основні положення та імплементація.	1, 9 (Д)
29. 2	ПЗ	1	Обговорення теми, захист індивідуального завдання (реферат).	
30. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Підготовка індивідуального завдання (реферат).	
31. 1	Л	2	Тема 11. Ставлення до соціального захисту в Європі <u>План</u> : Держава загального добробуту та соціальні ризики в Європі. Системи соціального захисту. Риси освітнього, медичного та пенсійного забезпечення. Концептуальна основа для аналізу ставлень до політики соціального захисту.	1, 6 (Б) 2, 9 (Д)
32. 2	ПЗ	1	Обговорення теми, захист індивідуального завдання (реферат).	
33. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Підготовка індивідуального завдання (реферат).	
34. 1	Л	2	Тема 12. Підготовка соціальних працівників у країнах Європи <u>План</u> : Соціальний сектор Європейського розвитку. Класифікація моделей навчання фахівців у соціальній галузі. Системи підготовки соціальних працівників у країнах Європи: Велика Британія, Франція, Нідерланди, Німеччина.	6 (Б) 4,5,6,7 (Д)
35. 2	ПЗ	1	Обговорення теми, захист індивідуального завдання (реферат).	
36. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Підготовка есе до 3 сторінок про навчання соціальних працівників в обраній країні Європи.	
37. 1	Л	2	Тема 13. Європейські принципи етики соціального працівника <u>План</u> : Класифікація основних принципів соціальної роботи. Принцип компетентності. Принцип відповідальності. Принцип «Насамперед не зашкодь». Принцип конфіденційності. Принцип колегіальності. Принцип співпраці.	2 (Б) 3, 8 (Д)
38. 2	ПЗ	1	Обговорення теми, захист індивідуального завдання (реферат).	
39. 3	СР	5	Вивчення лекційного матеріалу, Підготовка до практичних занять, Підготовка індивідуального завдання (реферат).	
40. 1	Л	2	Тема 14. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України <u>План</u> : Європейські стандарти соціального забезпечення як орієнтир для України. Соціальне право в ЄС. Модернізація наявної системи соціального захисту в Україні.	1, 3 (Б) 2 (Д)
41.	ПЗ	1	Обговорення теми, захист індивідуального завдання (реферат).	

КОРОТКИЙ ОПИС ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

Тема 1. Теоретичні засади інтеграційних процесів

Унікальність європейської моделі розвитку цивілізаційного процесу полягає у тому, що Європа завжди була і залишається нині центром економічних та соціальних новацій, займає домінуючі позиції у культурній сфері, найбільшою мірою кореспондується з базовими закономірностями ринкових відносин. Як наголошував один з ідеологів капіталізму Макс Вебер: “Сучасна людина – дитина європейської культури”.

Західноєвропейська модель економічного розвитку має вищий порівняно із США рівень відкритості, країни ЄС посідають панівні позиції в експорті капіталу та вищу порівняно із США та Японією самодостатність економічної системи. Головне ж, що в Європі впродовж тривалого часу здійснюється активна та цілеспрямована політика соціального вирівнювання, зменшення майнової диференціації та утримання доходів низькооплачуваних верств населення на сприятливому рівні.

Ідея інтеграції Європи виникла ще у XIX столітті. Цьому, зокрема, сприяли завойовницькі війни Наполеона. Економічні процеси зробили досить популярним гасло Сполучених Штатів Європи. Проте воно виявилось нереальним через значні протиріччя між основними європейськими державами, які призвели до двох світових воєн. Інтеграція була найвагомішим аргументом Західної Європи в її прагненні зміцнити свої позиції насамперед у протистоянні з СРСР, тому ця ідея економічно і політично підтримувалася США. Зокрема, на 1952 рік 18 держав Європи за планом Маршалла отримали 18 млрд дол. США. Для керівництва виконанням Плану Маршалла у 1948 році була створена Організація європейського економічного співробітництва і розвитку, пізніше перетворена на Організацію економічного співробітництва і розвитку.

Інтеграція (від латин. Integratio – поповнення, відновлення) –

- 1) об’єднання в ціле будь-яких окремих частин; протилежне – дезінтеграція;
- 2) економічна – процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення, об’єднання економік низки країн;
- 3) погоджений розвиток і взаємне доповнення підприємств, галузей економіки, регіонів і держав в інтересах ефективнішого використання ресурсів і більш повного задоволення потреб учасників цього процесу у відповідних товарах і послугах;
- 4) соціальна – наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами.

Інтеграція фінансова – міждержавний процес гармонізації та уніфікації податкових систем, бюджетних процесів, державних витрат, бюджетних класифікацій, систем контролю з боку центральних банків за діяльністю банків комерційних. Здійснюється з метою кращої координації держав, що входять до складу регіональних угруповань.

Інтеграція міжнародна – процес економічної взаємодії країн, що призводить до зближення господарських механізмів, набуває форми міждержавних угод та узгоджено регулюється міждержавними органами. Активної форми процес міжнародної інтеграції набув після завершення Другої світової війни, в умовах економічного зростання, збільшення обсягів міжнародної торгівлі, руху капіталів і робочої сили, запровадження нових систем транспорту та зв’язку.

Повоєнна європейська інтеграція спричинила докорінну внутрішню трансформацію Старого Світу. Добровільно передаючи на рівень Співтовариства значну частку своїх суверенних прерогатив, європейські національні держави поступово побудували особливу політичну та правову систему, яка базується на спільних інституціях, нормах та цінностях. В її основу закладено прагнення батьків-засновників євробудівництва забезпечити надійне примирення між народами Західної Європи. Сьогодні стаття 6 Угоди про Європейський Союз вказує на низку нормативних принципів, які зобов'язують країни-члени дотримуватись основних прав та свобод людини, стандартів ліберальної демократії та правової держави. Не дивно, що на прикладі успішного досвіду Греції, Іспанії та Португалії країни Центральної та Східної Європи вбачають у приєднанні до Євросоюзу дієвий засіб затвердження їх демократичного устрою.

Найважливішими факторами, що сприяли європейської інтеграції, є: потреба миру та безпеки в Європі; потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією; відновлення економічної могутності та політичного впливу Європи на міжнародній арені; сподівання на економічний розвиток і добробут.

Багатонаціональний інтеграційний процес можна означити як добровільне заснування (через договір, укладений між незалежними державами) спільних інституцій та поступове вироблення їхніх спільних політик, що керуватимуться спільними цілями та інтересами.

У контексті багатонаціональної інтеграції спільною політикою називають набір рішень, правил, заходів і кодексів поведінки, ухвалених спільними інституціями, що були засновані групою держав і впроваджуються спільними інституціями і державами-членами. Спільну політику повинні запроваджувати всі учасники, а отже, потрібні наднаціональні виконавчі й судові органи для нагляду та контролю за її впровадженням. Таким чином, ухваленням спільної політики, учасники погоджуються делегувати частину своїх суверенних національних повноважень наднаціональним інституціям. Таке делегування суверенних прав у рамках спільних політик є головною проблемою, але водночас – фундаментальною характеристикою багатонаціональної інтеграції. Це пояснює, чому так важко ухвалюються спільні політики; але також і те, чому після ухвалення вони стають обов'язковим (або складовим) елементом всієї багатонаціональної структури. Спільні політики, отже, відрізняють багатонаціональну інтеграцію від міждержавної співпраці й пояснюють націоналістичний скептицизм щодо першої.

Є чотири головних типи спільних політик: базові та вторинні, горизонтальні й секторальні. Базові політики можна також назвати рамковими спільними політиками, тому що їхні основні завдання й масштаби записуються безпосередньо в угоду, а отже, мають бути узгодженими з усіма учасниками. Вторинні спільні політики виробляють спільні законодавчі інституції в рамках базових спільних політик згідно з процедурою ухвалення рішень Спільноти. Як базові, так і вторинні спільні політики можна класифікувати за зменшенням важливості, залежно від тих галузей, на які вони поширюються.

Головним елементом у спільній політиці є визначення спільного інтересу в завданнях, які вона перед собою ставить, і заходах, які для цього застосовує. Це визначення має задовольнити всіх держав-членів, якщо йдеться про фундаментальну спільну політику, і більшість держав-членів – у разі вторинної спільної політики. Деякі спільні політики більше відповідають національним інтересам одних учасників, ніж інших. Ненормально та неможливо, щоб усі спільні політики радше задовольняли інтереси деяких груп,

зашкоджуючи іншим. Всі сторони багатонаціональної інтеграційної схеми мусять бути готовими миритися з компромісними рішеннями, ухваленими в рамках спільних політик внаслідок дискусій, та іноді поступитися чимось в одній сфері, сподіваючись виграти в іншій.

Водночас спільні політики мають тенденцію з часом розвиватися та множитись. Це відбувається тому, що, як і всі інші державні політики, вони покликані відповідати на потреби, що виникають у певному суспільстві в певний момент. Ці потреби з часом змінюються та зростають. Як наслідок, не тільки цілі, визначені державами-членами для кожної спільної політики, а й засоби, надані ними в розпорядження спільних інституцій для їх досягнення, і заходи, ухвалені цими інституціями для їх запровадження, слід оновлювати відповідно до зміни економічних, політичних і соціальних потреб держав-учасниць інтеграційного процесу.

Спільна політика може розвиватися в двох напрямках: еволюціонувати в правовому сенсі, щоб не відставати від економічного й технічного прогресу в тій галузі, яку вона регулює; і в напрямку розширення повноважень. Останнє трапляється, коли виникає потреба охопити або периферійні потреби, які раніше не входили до переліку повноважень цієї політики, або нові, що виникли в ході виконання початкове ухвалених заходів чи внаслідок певних геополітичних обставин. Мало того, спільна політика має тенденцію проникати до сфери повноважень інших політик, створювати нові потреби, провокувати відповідні дії та підживлювати їх розвиток. Отже, спільні політики тісно взаємопов'язані, підтримують одна одну, сприяють спільному розвитку й розростанню і всім цим сприяють прогресові багатонаціональної інтеграції.

Попри відмінності між різними інтеграційними угруповуваннями, в своїй еволюції вони проходять спільні стадії.

На початковій стадії між державами укладаються преференційні торговельні угоди, що передбачають надання країнам-учасникам більш сприятливого режиму, аніж вони надають третім країнам. При цьому не передбачається створення будь-яких міждержавних органів для управління преференційними угодами.

На другій стадії держави переходять до створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), що передбачає повне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі при збереженні національних митних тарифів по відношенню до інших країн. В більшості випадків, умови ЗВТ розповсюджуються на всі товари, окрім продуктів сільського господарства. Діяльність ЗВТ може координуватися невеликим міждержавним секретаріатом або періодичними зустрічами керівників відповідних відомств.

Перехід до третьої стадії пов'язаний з утворенням митного союзу між державами, що передбачає узгоджене скасування національних митних тарифів та введенням спільного митного тарифу та єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі відносно третіх держав. Митний союз передбачає безмитну торгівлю товарами та послугами і їх вільне переміщення всередині об'єднання.

Функціонування митного союзу вимагає створення розгалуженої системи міждержавних органів, що координують проведення узгодженої зовнішньоторговельної політики.

При досягненні четвертого рівня, – спільного ринку, – держави, що інтегруються, досягають угоди про свободу пересування товарів, послуг, капіталу і робочої сили. Ця система відносин вимагає більш високого рівня координації економічної політики, внаслідок чого виникає потреба у проведенні зустрічей на високому та найвищому рівні, існуванні постійних структур управління.

Досягнення рівня економічного союзу означає перехід до п'ятої стадії інтеграції, на якій запроваджується координація макроекономічної політики, уніфікація законодавства у валютній, бюджетній, грошовій галузях, запровадження спільної валюти тощо. На цьому етапі виникає потреба у створенні не лише наглядових, але і регулюючих органів, яким передається частина суверенітету та повноважень національних урядів. Такі міждержавні органи володіють правом приймати рішення без узгодження із урядами країн-учасниць і часто мають наднаціональний характер.

Шоста стадія передбачає формування політичного союзу, що означає, передусім розробку механізмів проведення спільної зовнішньої політики, політики в галузі безпеки, оборони, внутрішніх справ та юстиції, суб'єктивну протидію в рамках традиційного сприйняття національного інтересу.

Серед комбінації факторів, які сприяли інтеграції, найбільш важливими є наступні:

- 1) високорозвинута ринкова економіка;
- 2) поліцентрична структура;
- 3) особлива культурна та історична спільність.

Концепція та практика інтеграційного будівництва ЄС тримається на трьох основоположних принципах:

- 1) інтеграція – засіб, а не мета;
- 2) інтеграція потребує поступовості;
- 3) інтеграції потрібен адекватний механізм.

Незважаючи на громіздкість, інституційна система ЄС у цілому виконує свої головні цілі. Перша – не дати існуючим протиріччям заглушити колективні інтереси, визначати їх як джерело розвитку, а не як глухий кут. Друга – приймати рішення, в яких були збалансовано репрезентовані інтереси різних сторін, і доводити їх до виконання.

Тема 2. Історія розвитку європейської ідеї

Для аналізу витоків сучасної європейської цивілізації варто звернутися передусім до епохи античності (VIII ст. до н.е. – V ст. н.е.) – періоду Давньої Греції і Давнього Риму. Античність посідає особливе місце в історії Європи, оскільки саме в той час були закладені основи всього її подальшого розвитку.

Саме Давня Греція дала нам тривалі цінності культури, мистецтва, філософії, в тому числі й у галузі держави і політики (твори Сократа, Платона, Аристотеля), які і сьогодні надихають європейців. Але внесок Давньої Греції у розвиток європейської цивілізації не вичерпується лише цим.

Зародження європейської цивілізації античного типу майже однотайно відносять до реформ Солона в Афінах (VI ст. до н.е.). Саме тоді з'явилась соціальна структура, основними рисами якої стали:

- панування приватної власності;
- громадянське суспільство і сам інститут громадянства;
- ринковий характер економіки (з опорою на вільних громадян – приватних власників);
- законодавство, що враховувало не лише права, а й обов'язки громадян тощо.

що на Апенінському півострові сформувалось розвинуте сільське господарство, високого рівня досягли сухопутна й морська торгівля. В той же час народ Італії створив мережу міст, які були не тільки економічними і політичними центрами, але і місцями всіх видів інтелектуальної діяльності й дозвілля.

У підсумку цього римська цивілізація не тільки глибоко змінила життя людей і характер людських відносин, але й сприяла появі нових технологій, формуванню нового образу мислення, які у багатьох випадках збереглися на століття, а деякі й до нашого часу.

Саме за часів Римської імперії зародилося християнство. Перші двісті років його існування уряд мало ним цікавився. Але, на кінець III – початок IV ст. воно перетворилось на потужну суспільну силу, що змусило державу звернути дуже серйозну увагу на взаємовідносини імператорської влади і християнських релігійних об'єднань. Таким чином, замість давньої грецької і римської античної цивілізації християнська релігія створила нову культурну спільноту – християнський світ.

Також існуюча в більшості європейських країн континентальна модель місцевого управління має свої витоки в Давньому Римі, оскільки її правова форма та основні елементи склалися ще в період еволюції Римської держави.

Європа перестає бути винятково географічним поняттям лише в часи ісламського наступу. Іспанський автор Ізідор змальовує битву під Пуатьє (732) як зіткнення між "європейською" армією Карла Мартела й арабами. Тільки у XVIII столітті, в результаті комплексної еволюції: культурних процесів Відродження і Просвітництва, політичного оформлення суверенних європейських держав, релігійних конфліктів Реформації та Контрреформації, дії зовнішніх чинників (турецької загрози й відкриття Нового Світу), ідея Європи як історичної, політичної та культурної спільноти утверджується остаточно у формах "рівноваги європейських потуг" та "Республіки гуманістів".

У своєму дослідженні історичних витоків європейської ідеї Жан-Батіст Дюррозель вказує на такі чотири типи єдності Європи в історії:

- 1) єдність на основі спільної ідеології (середньовічна "Християнська республіка");
- 2) єдність через силу (Європа Наполеона і Гітлера);
- 3) єдність у різноманітності ("концерт" європейських держав на базі принципу монархічної легітимності та, пізніше, принципу національного самовизначення);
- 4) єдність через взаємну згоду (проекти "Сполучених Штатів Європи" XIX-XX ст.).

Цивілізаційна єдність Європи ґрунтується також на усвідомленні певної спільності культури та моральних, духовних і політичних цінностей. Спільною основою, що поєднала кельтські, латинські, германські, скандинавські та слов'янські культурні традиції, став складний синтез між греко-римською античною спадщиною, християнським світоглядом та інноваціями Відродження, Реформації й Просвітництва. Вирішальну роль у виникненні європейської культурної ідентичності відіграло християнство та ідеї гуманізму. Попри подвійний розкол християнської Європи на православний Схід і католицький Захід (XI ст.), а згодом протестантську Північ і католицький Південь та Центр (XVI ст.), віра в Христове воскресіння принесла європейським народам їх перші спільні цінності: любов до ближнього, рівність усіх людей перед Богом, можливість індивідуального порятунку. Релігійна та культурна єдність латинської "Християнської республіки", розквіт якої припав на XII-XIV століття, спиралася на централізовану папську владу, вживання латини як мови релігії й освіти та мережу університетів від Оксфорду й Болоньї до Кракова з їхньою єдиною "схоластичною" культурою викладання.

Подальший розвиток ідей лібералізму й демократії спонукав поступове конституційне оформлення парламентських режимів на півночі та заході континенту, класичними прикладами яких стали в останній чверті XIX століття британська конституційна монархія та французька III Республіка. У XX сторіччі модель ліберальної демократії

(заснованої на періодичних виборах представницьких органів влади на основі загального виборчого права, розмежуванні державної, публічної та приватної, економічної сфер, існуванні політичного плюралізму й правової держави, співіснуванні ринкових відносин та розвиненої системи соціального захисту) вистояла у протистоянні з фашистським і радянським тоталітарними режимами та утвердилась майже в усій Європі.

Соціальні й економічні чинники. Історична еволюція народів Європи теж відзначається схожістю їхнього соціально-економічного розвитку та наявністю між ними тісних економічних, торговельних і фінансових зав'язків. Уже в ранньому середньовіччі на території Західної Європи почав утворюватися спільний соціально-економічний простір, який невдовзі охопив так чи інакше весь континент.

Здобутки промислової революції, започаткованої в Англії на межі XVIII–XIX ст., дозволили європейським державам закріпити своє політичне, економічне й фінансове панування у світі. Території на півдні та сході Європи, зокрема ті, що входили до складу Турецької, Російської і частково Австрійської імперій, однак відчутно відставали в їх соціально-економічному розвитку: пізніє скасування кріпосного права, запізнiла індустріалізація, слабкість буржуазії.

Розвиток інтеграційних процесів може бути успішними лише завдяки чітким уявленням про те, на яких засадах ґрунтується взаємодія людини і держави. Серед основних гуманістичних цінностей Європейського Союзу слід виділити три: демократизація та верховенство права, розвиток вільної ринкової економіки, побудова громадянського суспільства.

Як свідчить досвід людства, розвиток достатньо вільної та відкритої ринкової економіки, що базується на приватній власності і верховенстві права дозволяє забезпечити економічне зростання. Тому створення сприятливих умов для національного підприємництва є головним інструментом збереження економічного зростання та поліпшення умов життя.

Побудова громадянського суспільства: право на свободу об'єднання у громадські організації та політичні партії, створення інституційних рамок для функціонування місцевої демократії (реалізація принципу субсидіарності, вибори до місцевих органів влади), створення інституцій суспільного діалогу у виробничих відносинах, партнерство з третім сектором (наприклад, розвиток професійного самоврядування: юристів, суддів, лікарів, молодшого медичного персоналу тощо).

Громадянське суспільство – це система позадержавних суспільних відносин і інститутів, що дає можливість людині реалізувати його громадянські права і виражає різноманітні потреби, інтереси і цінності членів суспільства.

Поняття атлантизм пов'язано з тим, що головні центри західної цивілізації Західна Європа та Великобританія розділені з США Атлантичним океаном, і відповідно до цього трансокеанські комунікації мають важливе як соціально-економічне, так і політичне значення.

Родоначальником класичної концепції атлантизму є Н. Спайкмен, який не тільки розвинув вчення Х. Маккіндера та А. Мехена, розподіливши світ на три сфери: Хадленд, Римленд та відділені Африканський та Австралійський континенти, але й ввів надзвичайно важливе поняття “Серединного океану”. Проводячи паралелі між роллю Середземного моря у розвитку Стародавнього світу та північної частини Атлантики у новітній історії західної цивілізації, він дійшов висновку, що цей сектор Атлантики виконує роль внутрішнього моря, особливого атлантичного континенту, до складу якого входять – Західна Європа та Східне узбережжя Північної Америки.

Тобто, атлантизм – це один з різновидів філософсько-ідеологічного формування цінностей євроатлантичної або західної цивілізації.

Протилежністю атлантизму є ідея євразійства або континенталізму, яка передбачає пріоритет суспільних цінностей над особистими.

В умовах панування нацизму в Європі серед населення європейських країн з'являється все більше прихильників ідеї пожертвувати державним суверенітетом заради Європейської Федерації як гаранта миру і безпеки.

У міжвоєнний період та в роки Другої світової війни ідея європейської єдності набуває нових абрисів і відбувається перехід від розробки проектів об'єднання Європи окремими мислителями до створення потужних громадських рухів, спрямованих на втілення цієї ідеї в практику.

Післявоєнна ситуація в Європі, Друга світова війна стала поворотним пунктом в історії Європи. Найважливішими факторами, що сприяли європейській інтеграції, є: потреба миру та безпеки в Європі; потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією; відновлення економічної могутності та політичного впливу Європи на міжнародній арені; сподівання на економічний розвиток і добробут.

Тема 3. Інтеграційні процеси в Європі 40-50-х рр. XX ст.

Після Другої світової війни першочерговим для європейців стало завдання пошуку шляхів відновлення економіки й формування системи безпеки на континенті. Необхідно було знайти відповіді на складні запитання: І як запобігти міжнаціональним і міжнародним конфліктам у Європі; замінити військові методи розв'язання міжнародних протиріч правовим арбітражем; захистити демократію і ринкову економіку; розв'язати німецьку проблему тощо.

За таких умов у Європі знову, як і після Першої світової війни стають популярними гасла об'єднання. У першу чергу активізуються прихильники європейського федералізму. Про поворот у європейській політичній думці, спричинений усвідомленням уроків світових війн, свідчив текст Декларації Європейського Руху Опору, прийнятої в 1944 р. Керівники Європейського Опору висловлювали бажання будувати нову Європу в рамках федеративного союзу, який мав покласти кінець "анархії" суверенних держав. Саме федеративна Європа мала запобігти воєнним конфліктам, забезпечити економічну реконструкцію континенту, захист демократичних інститутів, вирішення територіальних проблем і німецького питання.

Структура інтеграції ставала залежною від впливів двох головних світових держав. Тому, з одного боку, європейські держави зближували багатовікові спільні цінності і спільна культурна спадщина: грецька і латинська мовна база, спільні традиції філософії, науки, літератури і мистецтва, які суттєво відрізнялися від традицій інших цивілізацій. З іншого боку, поділ Європи на два блоки висував на перший план політичні, ідеологічні, економічні і військові розбіжності.

У силу цілої низки політичних та економічних чинників Західна Європа була підготовлена до інтеграційних процесів, маючи:

- високий рівень економічного розвитку, господарських зв'язків і товарообміну;
- демократичну політичну систему;
- досить широке поширення ідеї єдності.

Однак, у 1945 р. проблема полягала в намірах британського й американського урядів. У Західній Європі Лондон і Вашингтон були політичними лідерами і тому дуже легко могли або очолити формування нових європейських інституцій, або ж стати їм на заваді.

Водночас, ідея європейського об'єднання ще не знаходила широкої підтримки громадськості й часто розглядалася лише в контексті зовнішньої політики національних урядів. Європейські проекти викликали ворожість; представників західноєвропейських комуністичних партій (Едгар Морін, Луїс Арагон, Поль Сартр, Франц Фенон і та ін.), для яких вони символізували капіталізм, колоніалізм та імперіалізм.

Яким мав бути європейський союз? Федерацією, що обмежує суверенітет держав наднаціональним керівництвом, як пропонували "федералісти", чи Союзом держав, в якому б зберігався державний суверенітет, як вважали "уніоністи". Яким буде місце "малих держав" по відношенню до великих? Чи буде орієнтація європейського співтовариства більш ліберальною, чи, скоріш, "регульованою"? Усі ці дебати значно спростила "холодна війна", яка прискорила початок європейської консолідації.

План Маршалла був схвалений конгресом США 2 квітня 1948 р. і наступного дня затверджений президентом у вигляді закону №472 "Про допомогу іноземним державам", в якому визначались цілі, завдання, принципи й умови надання допомоги у вигляді позик, субсидій. Після його прийняття 16 країн підписали зі США окремі угоди про надання їм фінансової допомоги на загальну суму 17 млрд. дол. протягом чотирьох років.

Для розподілу допомоги, а також координації національних економічних політик у квітні 1948 р. починає діяти Європейська організація економічного співробітництва (ЄОЕС), до якої увійшли всі країни – учасники плану Маршалла. Восени 1949 р. членом ЄОЕС стала ФРН, пізніше спеціальний статус отримала Югославія. Для керівництва ЄОЕС були створені Рада міністрів, Виконавчий і технічний комітети, введена посада Генерального секретаря. На пропозицію США ЄОЕС заснувала Європейський союз розрахунків (1950 р.), який мав сприяти лібералізації європейської торгівлі шляхом упровадження системи багатосторонніх компенсацій і автоматичного надання кредитів країнам, що їх потребували.

Радянський Союз на противагу плану Маршалла ініціював створення в січні 1949 р. Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Таким чином, США, керуючись доктриною Трумена і планом Маршалла, зробили ставку на уніфікацію Європи, якій відводилась вирішальна роль у збереженні рівноваги сил. Разом з тим, створення Європейської організації економічного співробітництва стала немов першим кроком до європейської інтеграції і, зазначає Вернер Вайденфельд, ясно показало, що міжнародне становище володіє значним силовим потенціалом, здатним форсувати процес європейського єднання. Власне, сам термін "інтеграція" був уперше вжитий П. Гофманом та втілений у життя, коли була творена ЄОЕС, покликана реалізувати план Маршалла.

Одночасно зі співробітництвом у галузі економіки почався процес політичної і воєнної інтеграції. 17 березня 1948 р. Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди і Люксембург підписали Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво та колективну самооборону (Брюсельський пакт) терміном на 50 років, що фактично означало створення в Європі воєнного угруповання – Західноєвропейського союзу. У тому ж 1948 р. було створено митний союз країн Бенілюксу, який об'єднав Бельгію, Нідерланди і Люксембург.

Брюсельський договір виявився фактично підготовчим етапом створення в 1949 р. НАТО. У червні 1948 р. сенат США прийняв поправку до конституції, яка дозволяла

укладати в мирний час договори про союзи за межами Американського континенту. Це відкрило шлях до підписання 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні п'ятьма членами Брюсельського пакту, а також США, Канадою, Італією, Португалією, Ісландією, Норвегією і Данією Північноатлантичного договору.

На пропозицію Д. де Ружмонта в Лозанні було створено Європейський центр культури, очолюваний ним протягом 1950-1985 років. У 1950 р. в Брюгге був заснований Європейський коледж під керівництвом Х. Брюгмана, який залишається до наших днів важливим закладом підготовки вищих європейських функціонерів.

Таким чином, європейські рухи заклали перші камені до європейської споруди, ініціювавши скликання Гаазького конгресу, який продемонстрував рішучість європейців розпочати інтеграцію. Головним результатом діяльності Конгресу було прийняття "Звернення до європейців", яке визначило глобальну програму дій по об'єднанню Європи, а також створення Ради Європи – першої дійсно європейської інституції.

Рада Європи стала важливою міжнародною інновацією, яка заклала корисний прецедент для подальшого процесу європейської інтеграції, а також стала лабораторією ідей, місцем зустрічей і обміну думками. Асамблея Ради Європи була першою в історії міжнародною парламентською асамблеєю.

Головний здобуток Ради – розробка важливої юридичної продукції, зокрема, в галузі прав людини.

Пропозиція про вугільну й сталеливарну спільноту повинна була легко здолати рифи й коловороти відповідних міністерств шести країн, які брали участь в переговорах: Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів та Люксембургу (відтак під загальною назвою «Шістка»). Переговори по-справжньому почалися тільки в серпні 1950 року і остаточно завершилися аж у квітні 1951-го. На ратифікацію парламентами держав-членів знадобився ще майже рік. Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСВС) почала працювати лише в серпні 1952 року. Спираючись на французький текст, учасники переговорів поступово надавали новій організації форму та зміст. В результаті з'явився наддержавний Вищий орган, інституційне втілення спільного керування вугільною та сталеливарною галузями промисловості. Він мав відповідати за формування спільного ринку вугілля та сталі, а також контролювати такі пов'язані з цим питання, як ціни, заробітна плата, капіталовкладення й конкуренція.

У перемовинах про Європейської оборонної спільноти (ЄОС) народилася нова ініціатива, яка збудила надії федералістів щодо майбутнього європейської інтеграції. Стаття 38 Паризького договору закликала до створення наддержавного політичного органу врядування ЄОС. Зважаючи на бажання національних парламентів, у вересні 1952 року міністри закордонних справ Шістки дослухались до резолюції Асамблеї Ради Європи, яка закликала їх доручити парламентському органу виконання статті 38 щодо розроблення проекту статуту європейської політичної спільноти. Міністри закордонних справ доручили спеціальному комітету новоствореної Загальної асамблеї ЄСВС розробити проект ще одного договору. Так званий конституційний комітет швидко підготував проект політичної спільноти, який не тільки містив ЄОС та ЄСВС, але й передбачав координацію зовнішньої, економічної та монетарної політик.

Паралельно з інтеграцією країн Західної Європи розвивались інтеграційні процеси на сході Європи. Проте, її модель суттєво відрізнялась від моделі європейської інтеграції. Як зазначалося, в січні 1949 р. СРСР, Болгарія, Польща, Румунія, Угорщина і Чехословаччина утворили Раду Економічної Взаємодопомоги, як своєрідну відповідь на

план Маршалла й створення Європейської організації економічного співробітництва (ЄОЕС), до яких країни народної демократії відмовились приєднуватися.

Вихідні позиції для інтеграції тут були значно гіршими, ніж на заході континенту, оскільки це були переважно аграрні країни, які до того ж не мали розвинутих господарських зав'язків між собою. Напередодні війни питома вага СРСР у зовнішній торгівлі більшості з них не перевищувала 1%, питома вага Польщі, скажімо, у зовнішньоторговельному обігу Чехословаччини складала біля 3%.

На першому етапі інтеграції в рамках РЕВ навіть не ставилося питання про ліквідацію митних бар'єрів і раціоналізацію продукції. Метою організації визначалося налагодження обміну господарським досвідом, надання один одному технічної допомоги, сировини, продовольства, машин, обладнання тощо. Вона проголошувалась відкритою організацією, до якої могли вступити інші країни. Дійсно, дещо пізніше в 1949 р. до неї приєдналася Албанія, а в 1950 р. – НДР. Характеризуючи взаємовідносини в рамках РЕВ слід відзначити, що до другої половини 50-х рр. двостороннє співробітництво між його членами превалювало над багатостороннім. РЕВ носила характер консультативного органу без суворо визначеної і розвинутої організаційної структури, без виконавчого апарату і без статуту, що суттєво стримувало інтеграційний процес.

Тема 4. Розвиток Європейської спільноти у 60-70-ті рр. XX ст.

Консервативне обстоювання Шарлем де Голлем національної держави стало на заваді розвитку Європейської Спільноти в 1960-х роках і загальмувало її інституційне зростання аж до Єдиного Європейського Акту 1986 року та Маастрихтського договору 1992-го. Насправді ж, роль де Голля в європейській інтеграції далека від негативної. В історії Європейської Спільноти (ЄСп) де Голль найкраще відомий тим, що перешкодив вступу Британії і обмежував повноваження Європейського Парламенту й Комісії. Але дозволити Британії вступити на початку 1960-х цілком імовірно означало б зруйнувати ССП, підірвати Спільноту і перетворити митний союз на широку зону вільної торгівлі. Саме міжурядовий принцип, який де Голль так уперто обстоював, заклав фундамент виживання ЄСп у 1970-х роках та його одужання в 1980-х. Після політичних розчарувань 60-х років, на початку 70-х ЄСп, натхненно почала нову фазу свого розвитку. “Завершення, поглиблення, розширення” – гасло, популяризоване французьким президентом Жоржем Помпідю і схвалене “Шісткою” на Гаазькому саміті 1969 року, виражало оптимізм постдеголлівської доби.

Пропозиція Британії про створення зони вільної торгівлі, яка мала поглинути, а можливо, й витіснити ЄСп, стала загрозою ССП. Ухваливши рішення не приєднуватись до ЄСп, Британія прагнула натомість скористатися перевагами вільної торгівлі в Європі, уникаючи спільного зовнішнього тарифу, спільної сільськогосподарської політики та будь-якої форми економічної інтеграції. Британія не відступилась і в листопаді 1959 року сформувала Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ), до якої увійшли Австрія, Данія, Норвегія, Португалія, Швеція та Швейцарія. Держави ЄСп відхилили початкову спробу ЄАВТ створити щось на кшталт економічної асоціації, вирішивши натомість поквапитись з тіснішою інтеграцією. І досягли в цьому таких успіхів, що на початку 1960-х років Британія звернулася з запитом про вступ до Спільноти.

Позиція де Голля стосовно ЄСп була продовженням його політики щодо Німеччини. У вересні 1958 року німецький канцлер Конрад Аденауер вперше прибув з візитом до де

Голля. Віч-на-віч з реіндустріалізованою та переозброєною Німеччиною де Голль відмовився від своєї попередньої позиції і вдався натомість до традиційної тоді французької політики примирення й зближення. Під час їхньої другої зустрічі, в листопаді 1958 року, де Голль запевнив Аденауера в тому, що Франція дотримуватиметься положень Римського договору, і здобув німецьку підтримку в питанні про ССП.

Перші зовнішні ініціативи ЄСп були орієнтовані за двома напрямками: багатосторонні торговельні переговори і глобальний розвиток.

Щодо першого, Комісія представляла інтереси держав-членів на переговорах в рамках Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ).

Щодо другого, 1964 року ЄСп підписала з сімнадцятьма країнами Африки і Мадагаскаром Яундеську конвенцію.

Головною метою Європейського економічного співтовариства, згідно з Римським договором, було створення Спільного ринку шляхом усунення всіх внутрішніх мит і бар'єрів для вільної конкуренції, вільного переміщення капіталу, робочої сили, товарів і послуг, вироблення спільної зовнішньоторговельної, транспортної, сільськогосподарської політики та політики в галузі рибальства, гармонізації оподаткування, узгодження економічної та соціальної політики тощо.

Найбільшим викликом для ЄСп стала сільськогосподарська політика. Створення спільного сільськогосподарського ринку йшло з певною затримкою, хоча ще в липні 1958 р. на конференції в Стрезі (Італія) були визначені основи спільної сільськогосподарської політики (Common agricultural policy, CAP): підтримка внутрішнього ринку; домінування інтересів співтовариства; фінансова підтримка експорту та спільний зовнішній тариф.

Суперечка довкола пропозиції Комісії про фінансування спільної сільськогосподарської політики (ССП) в час між липнем 1965 року, коли добігав кінця термін дії початкового фінансового регламенту, та закінченням перехідного періоду в ЄСп 1970 року, стала безпосередньою причиною так званої кризи “порожніх крісел”. Упроваджена в повному обсязі ССП мала фінансуватися з податків на імпорту в ЄСп сільськогосподарської продукції та мита на промислові товари. Разом ці кошти, як планувалося, становили б власні ресурси Спільноти. Позаяк формування спільних ринків мало завершитись із випередженням графіка в липні 1968 року. Комісія запропонувала, щоб з цього моменту ЄСп уже мала власні ресурси. Комісія запропонувала комплексну бюджетну систему, згідно з якою вона сама та Європейський Парламент значно розширювали свої повноваження. Цей план заходив далеко за межі того, на що міг погодитись де Голль, і призвів навесні 1965 року до кризи у відношеннях. Де Голль зневажав бріссельську бюрократію, презирливо називаючи службовців Комісії людьми без держави та національності.

По-новому визначивши свої позиції, обидві сторони ухвалили коротеньку декларацію – Люксембурзький компроміс. Цей документ закріпив такі положення:

1. Якщо предмет обговорення має велике значення для однієї або більше країн-членів, члени Ради намагатимуться, в прийнятних часових межах, знайти рішення, яке задовольнило б усіх членів Ради, з повагою до їх взаємних інтересів та інтересів Спільноти.

2. Французька делегація вважає, що коли обговорюється дуже важливе питання, переговори повинні тривати, доки не буде досягнуто einstimmigen рішення.

3. Шість делегацій відзначають існування розбіжності у поглядах і на те, що слід робити в разі недосягнення повної згоди.

4. Вони вважають, однак, що ця розбіжність не заважає продовженню роботи Спільноти за звичайним регламентом.

Подальший розвиток отримали інститути Співтовариства. Для усунення дублювання дій у квітні 1965 р. було підписано Договір про злиття виконавчих органів ЄОВС, ЄЕС та Євратому і створення єдиної структури інститутів, що забезпечують розвиток європейської інтеграції. Договір набув чинності з 1 липня 1967 р., у ньому йшлося не про злиття співтовариств, а лише про створення єдиної Комісії та єдиної Ради замість трьох комісій і трьох рад.

Основними інститутами стали Комісія Європейських Співтовариств, Рада Європейських Співтовариств, Європейський Парламент (як стала називатися з 1958 р. Парламентська асамблея) та Суд. У грудні 1974 р. до них додався новий орган – Європейська Рада, яка складається з глав держав та урядів.

Наприкінці 1969 р. завершується формування спільного ринку (третього етапу інтеграції) ЄЕС і, таким чином, первісні цілі Європейського економічного співтовариства, визначені Римським договором, були досягнуті.

Постало питання визначення подальших завдань для розвитку європейської інтеграції. Значною мірою це було зроблено на Гаазькому саміті глав держав і урядів країн Співтовариства 1-2 грудня 1969 р., скликаному з ініціативи наступника Ш. де Голля – Жоржа Помпіду. Саміт пробудив так званий “дух Гааги” – віру в те, що Спільнота знову зрушила з місця. Схвалене самітом гасло Помпіду “завершення, поглиблення, розширення” відповідало різноманітним очікуванням головних дійових осіб. “Розширення” не випадково стояло після “завершення” та “поглиблення”. На саміті Помпіду загалом підтримав розширення, але закликав спочатку зміцнити повноваження Спільноти.

Паризький саміт у жовтні 1972 року, скликаний Помпіду для вироблення програми дій після розширення, став моментом найвищого піднесення єврооптимізму в подеголлівську добу. Цей саміт знаменитий останнім реченням “урочистої декларації”, яку додали до кінцевого комюніке: “Держави-члени Спільноти, рушійної сили європейської розбудови, стверджують свій намір до кінця цього десятиліття перетворити весь комплекс їхніх стосунків на Європейський союз”.

Однак на той час декларація відіграла позитивну політичну роль в національних столицях. Позитивне враження справляла також висловлена в комюніке готовність ЄСп до впровадження цілої низки нових ініціатив. Крім посилення на економічний та монетарний союз (ЕМС) і європейську політичну співпрацю, в комюніке згадується також регіональна та індустріальна політики, енергетика й охорона довкілля. Це були ефектні приклади “поглиблень” Спільноти.

За спільною французько-німецькою ініціативою, Бременська зустріч у верхах ЄЕС (6-7 липня 1978 р.) започаткувала нову спробу монетарної співпраці шляхом створення Європейської валютної системи (ЄВС). Введена в дію в березні 1979 року, ЄВС мала забезпечити більшу грошову стабільність та зближення економік країн-членів, покладаючись на три основні елементи: розрахункову одиницю Екю (European Currency Unit), систему встановлених до неї паритетів євровалют, механізми валютно-кредитної допомоги. Курс екю підраховувався щоденно. Окрім офіційного курсу, екю мала й ринковий курс, за яким укладалися угоди на ринку. Розрахунки екю будувалися за принципом “валютного кошика”. Питома вага кожної національної грошової одиниці у ньому залежала від частки ВВП країни в сукупному ВВП у товарообігу ЄЕС. Таким чином, квота національних валют у структурі екю визначалася економічним потенціалом

кожної країни. Завдяки цій системі країнам Співтовариства вдалося побороти валютну кризу початку 80-х рр.

У той же час поступово розвивалася спільна регіональна політика на базі створеного в 1975 році Європейського фонду регіонального розвитку. Поза тим, країни-члени ЄЕС об'єднали зусилля у літакобудуванні (створення спільного авіаційного концерну Airbus Industries), освоєнні космосу (утворення Європейської космічної агенції) та зробили якісний поступ в організації спільних наукових досліджень (ухвалення програми ESPRIT). Спільна зовнішня торгівля й велика економічна вагомість Співтовариства, а також загострення міжнародного становища наприкінці 70-х рр. обумовлювало посилення дієздатності у сфері зовнішньої політики і, як наслідок, посилення механізму Європейського політичного співробітництва, яке на відміну від інших напрямів інтеграції мало неов'язковий характер і не було юридично закріплене. Під час Паризького саміту (1974 р.) було прийняте і рішення про проведення прямих, загальних виборів до Європейського парламенту. Акт про запровадження прямих виборів був прийнятий Радою міністрів (вересень 1976 р.), згідно якому вони мали відбутися в липні 1979 р. Це означало докорінну реформу цієї інституції. Замість наявного органу делегатів від національних законодавчих органів Європарламент ставав справжнім представником європейських виборців і національних політичних партій.

Тема 5. Розширення та трансформаційні зміни в ЄС у 80-90-ті рр. XX ст.

До середини 70-х років країни середземноморської Європи, за винятком Італії, залишалися поза європейським інтеграційним процесом. Падіння диктаторських режимів у Греції, Іспанії та Португалії в 1974–1975 рр. усунули важливі політичні перешкоди на шляху вступу цих країн до Європейських Співтовариств. Падіння режиму полковників у Греції в липні 1974 р. та встановлення демократичної теми у країні не лише сприяло відновленню функціонування УГОД про асоціацію, а й створило додаткові політичні передумови для формування європейського вибору Греції. У той же час в галузі економіки існувало більше проблем, аніж переваг. Рівень національного продукту та середня заробітна плата в країнах-кандидатах були значно нижчими, ніж у дев'яти країнах ЄЕС, рівень інфляції більший, а національна валюта слабша. Необхідні були значні структурні реформування економіки цих країн, що потребувало б додаткових фінансових витрат з боку Співтовариства. І, хоча в економічному плані претенденти на вступ були значно слабші від дев'яти країн ЄЕС, проблема конкуренції неминуче виникала. У першу чергу мова йшла про дешеве виробництво в Іспанії, Португалії та Греції вина, фруктів та овочів. Тому основні виробники цієї продукції в ЄЕС, Франція та Італія, вважали за необхідне провести попередню адаптацію сільськогосподарського виробництва трьох середземноморських країн до комунітарних вимог.

Існували також і проблеми структурно-інституціонального характеру. Нове розширення загрожувало послабити інституціональну структуру Співтовариства, зробивши її більш громіздкою. Збереження принципу однастайності при збільшенні кількості членів Співтовариства до дванадцяти могло призвести якщо не до повного блокування механізму прийняття рішення, то до його значного гальмування. Необхідно було переглянути механізм голосування, повертаючись до передбаченої ще Римськими договорами процедури поступового переходу до прийняття рішень більшістю голосів. Це питання було одним з найбільш складних, оскільки вимагало перегляду умов Люксембурзького компромісу 1966 р., гарантом якого виступала Франція.

Політичні та економічні фактори, що визначали політику як країн-аплікантів, так і деяких провідних країн-членів ЄЕС, свідчили про те, що під час обговорення процесу вступу класичний комунітарний механізм розширення мав зазнати серйозної трансформації. Без принципових змін у політиці Співтовариства щодо прийому нових членів найбільш вірогідною можливістю зберегти комунітарні досягнення могло стати збільшення тривалості перехідного періоду. Підписання додаткових угод, необхідних для згоди країн ЄЕС на розширення Співтовариства, ускладнювалося негативним впливом розширення на специфічні сектори їх економіки, такі як сільське господарство та виробництво текстилю.

Незважаючи на важливу роль Європейської Комісії у формуванні позиції Співтовариства із проблеми розширення, вирішальну роль у цьому процесі відігравала все ж політика країн-членів ЄЕС. Найбільш активним прихильником нового розширення виступала Франція, яка бачила в цьому можливість відновити свої позиції в Співтоваристві, порушені в результаті прийому Великої Британії до ЄЕС. Розраховуючи відіграти роль своєрідного мосту у відносинах між промислово розвиненими країнами та країнами з переважно сільськогосподарською орієнтацією економіки, Франція все ж досить обережно ставилась до перспективи зростання конкуренції з боку нових членів ЄЕС, наполягаючи на необхідності врегулювання всіх складних проблем до остаточного вступу кандидатів.

Протягом другої половини 1984 р. на саміті в Дубліні було досягнуто консенсусу щодо одного з ключових питань переговорів у аграрній сфері – контроль над національним сільськогосподарським виробництвом. На спеціальній зустрічі представників країн – членів ЄЕС на вищому рівні, що відбулася в березні 1985 р., були прийняті рішення щодо остаточного врегулювання сільськогосподарських проблем та приєднання Греції до Середземноморської інтеграційної програми, а вже у червні були підписані Угоди про повний вступ Іспанії та Португалії до ЄЕС з 1 січня 1986 р.

Враховуючи складність переговорів, було досягнуто компромісу за рахунок прийняття “подвійної перехідної” моделі. Остаточні погоджені умови вступу включали класичні елементи перехідного механізму, що передбачали взаємне зменшення тарифів та квот протягом семи років та встановлення більш складного перехідного періоду, розрахованого для врегулювання проблемних питань, щоскладався з двох етапів протягом десяти років. Саме зі вступом Іспанії та Португалії вперше було застосовано принцип “двох швидкостей” в інтеграційному процесі, і в практичній площині розпочато обговорення шляхів інституційного реформування. Мова йшла про розробку більш гнучкої інституціональної структури Співтовариства, перегляду механізму голосування в бік більш широкого запровадження механізму кваліфікованої більшості.

Нові тенденції в розвитку ЄС стали одним із тих вирішальних факторів, що вплинули на перегляд країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) своєї позиції щодо формування взаємовідносин з ЄС. Являючи собою достатньо однорідну групу невеликих за розміром країн з високим рівнем економічного розвитку та сталими демократичними традиціями, країнам ЄАВТ (Австрії, Фінляндії та Швеції) було досить легко адаптуватися до основних комунітарних вимог. Крім того, вступ жодної з них не ставив під загрозу інтереси окремих груп національних виробників у країнах – членах Співтовариства. Швидше навпаки, вступ до ЄС становив деяку загрозу для окремих сфер національних політичних інтересів самих країн-кандидатів.

Саме політичні інтереси більшості країн ЄАВТ, які проявлялися як у проведенні політики нейтралітету, так і в особливому розумінні поняття національного суверенітету,

лежали на шляху вступу цих країн до більш централізованого об'єднання, яким було Європейське співтовариство. На відміну від ЄС, ЄАВТ була утворена за ініціативою Великої Британії в 1960 р. як результат невдалої спроби сформувати на території всієї Західної Європи велику зону вільної торгівлі. Не зважаючи на різні цілі, що переслідувались країнами ЄС та сімкою країн, що увійшли до ЄАВТ, стан їх економічних відносин з самого початку характеризувався тісною взаємозалежністю.

Важливим етапом на шляху до інтеграційного зближення країн ЄС та ЄАВТ було підписання 9 квітня 1984 р. Люксембурзької Декларації, яка передбачала консолідацію та посилення співробітництва із гармонізації стандартів, усунення технічних бар'єрів, спрощення прикордонних формальностей з метою утворення динамічного європейського економічного простору.

Довгий час ЄС не міг дійти консенсусу стосовно основної концепції Європейської економічної зони (ЄЕЗ). На узгодження позицій пішов майже цілий рік і лише 19 грудня 1989 р. у прийнятій Спільній Декларації сторони висловили бажання розпочати формальні переговори щодо ЄЕЗ, які, в свою чергу, розпочалися лише в червні 1990 р. 18 червня 1990 р. Радою міністрів ЄС, за активної участі Комітету постійних представників, був прийнятий документ, який фактично являв собою директиву щодо переговорів по ЄЕЗ. Директиви включали низку питань, на які представники ЄС мали звернути особливу увагу на переговорах. Перш за все, Рада міністрів ЄС наполягала на формуванні в структурі ЄАВТ компетентної інституції з мінімальними наднаціональними повноваженнями, на зразок Європейської Комісії, необхідними їй для ефективного співробітництва з аналогічними структурами ЄС з метою успішного регулювання спільних питань у межах ЄЕЗ. Друга важлива проблема стосувалася сільського господарства. Хоча мова і не йшла про включення положень Спільної сільськогосподарської політики ЄС до сфери діяльності ЄЕЗ, Рада міністрів наполягала на необхідності спрощення деяких умов торгівлі в цій сфері.

Поступово в результаті переговорів протягом 1990 р. та початку 1991 р. для більшості країн ЄАВТ стало зрозуміло, що Європейська економічна зона не дає їм тих відносно легких переваг, на які вони розраховували до початку переговорів. Співтовариство домагалася від країн ЄАВТ виконання тяжких умов комунітарних правил на постійній основі, особливо що стосується вільного переміщення капіталів, громадян та визнання права іноземної власності на своїй території.

Переоцінка країнами ЄАВТ своєї позиції щодо відносин з ЄС відбувалася одночасно із переглядом основних акцентів їх концепції нейтралітету, яка проходила на фоні стратегічних змін у глобальній системі безпеки. Падіння комуністичних режимів у країнах Східної Європи, об'єднання Німеччини в 1990 р. та розпад Радянського Союзу в 1991 р., у результаті якого відбулося руйнування світової біполярної системи військово-політичного протистояння, призвели до нових оцінок нейтральними країнами ЄАВТ свого статусу. Він став практично сумісний з повним членством у ЄС.

У зміщенні акцентів в політиці країн ЄАВТ суттєву роль зіграла і позиція самого Співтовариства. Враховуючи кардинальні зміни в Східній Європі, ЄС сконцентрував свої зовнішньополітичні пріоритети на допомозі молодим демократичним урядам східноєвропейських країн та налагодженню з ними тісних взаємовідносин, зменшивши тим самим свою активність та ентузіазм щодо досить складних переговорів по ЄЕЗ.

На порядку денному Співтовариства стояли, в першу чергу, такі питання, як завершення до кінця 1993 р. формування внутрішнього ринку, перехід до економічного та валютного союзу, а також посилення ролі ЄС у сфері зовнішньої політики та безпеки.

Остання проблема зайняла окреме, важливе місце в підписаних 7 лютого 1992 р. у Маастрихті угод про Європейський Союз. Саме положення про спільну зовнішню політику та політику безпеки (СЗПБ), які мали скласти другу опору Європейського Союзу, викликали найбільше труднощів на шляху інтеграції до ЄС нейтральних країн ЄАВТ.

Особливу позицію щодо перспектив функціонування розширеного Співтовариства займав Європейський парламент. У січні 1993 р. Європейський парламент прийняв важливу резолюцію з питань розширення та перспектив формування загальноєвропейських інституційних структур, підготовлену Інституційною комісією ЄП. У ній попереджалося про непідготовленість інституцій Співтовариства до нового розширення.

Політичний характер нової фази своєї інтеграції підкреслювало впровадження інституту європейського громадянства. Громадянство Союзу, обумовлене наявністю громадянства країни-члена, надавало його носіям певну кількість цивільних і політичних прав: право вільного пересування та проживання на всій території ЄС; право обирати і бути обраним до місцевих органів влади та Європарламенту на території країни проживання; право захисту з боку дипломатичних і консульських представництв будь-якої держави-члена на території третьої країни; право надсилання петицій до Європейського Парламенту та звертання до європейського Уповноваженого у справах людини (Омбудсмена).

Амстердамська угода, укладена в червні 1997 року, посилила законодавчі повноваження Європейського Парламенту та в цілому демократичний і соціальний виміри Союзу, проте не вирішила основних питань інституційної реформи (склад розширеної Єврокомісії, новий розподіл голосів при голосуванні в Раді міністрів).

Відкладені питання інституційної реформи опинилися в центрі уваги чергової Міжурядової конференції, що завершилася підписанням Ніццької угоди в лютому 2001 року. Укладення Ніццької угоди відкрило шлях до унікального за своїми масштабами та складністю розширення ЄС на країни Центрально-Східної Європи.

На відміну від швидкого вступу до Євросоюзу Австрії, Швеції та Фінляндії (з 1 січня 1995 року), історичне зближення між Заходом та Сходом континенту відбувається поетапно:

- 1) підписання Угод про торгівлю й співробітництво та введення в дію програми допомоги – PHARE (1989-1990);
- 2) укладення Угод про асоціацію (1991-1995);
- 3) проведення самих переговорів про приєднання з Угорщиною, Польщею, Чехією, Словенією, Естонією (з березня 1998 р.) і пізніше зі Словаччиною, Литвою, Латвією, Болгарією, Румунією (з лютого 2000 р.).

Базуючись на критеріях, розроблених Копенгагенською Радою в червні 1993 року, та низці технічних процедур і механізмів, вступ країн-кандидатів залежатиме від їх індивідуальної спроможності підпорядкуватись усім вимогам та зобов'язанням членства в Євросоюзі. Заплановане розширення Євроспільноти до 27 членів вимагає великих зусиль пристосування не тільки від країн Центрально-Східної Європи, а й від "П'ятнадцятки", оскільки потрібно переглянути спільну сільськогосподарську політику, переорієнтувати структурну допомогу та здійснити подальшу інституційну реформу.

Тема 6. Європейські договори та інституційні вдосконалення

Інституційна система спочатку Європейських Спільнот, а потім і Європейського Союзу, набувала свого сучасного вигляду, що має форму своєрідного "каркаса" управління в ЄС, досить тривалий час. Її виникнення і становлення відбувалося поетапно, в органічному й цілісному зв'язку з процесом європейської інтеграції, і супроводжувалося її складними впливами. Початкова модель цієї системи, як відомо, була окреслена ще в Договорі про Європейську спільноту вугілля і сталі (ЄСВС), яка була заснована в Парижі 18 квітня 1951 р. Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Голландією і Люксембургом. При її створенні держави-члени, як вже зазначалося, багато в чому запозичували концептуальні структури й практику власного державно-правового розвитку.

Пізніше, при утворенні Європейської економічної спільноти (ЄЕС, 1957 р.) і Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом, 1957 р.), "перегин" до наднаціонального в побудові інституцій спільнот, що виник, був скорегований і була створена система інституцій, яка мала стати на заваді надмірному зміцненню наднаціональних основ на шкоду міжнаціональному співробітництву. Як зазначається в літературі, завдяки застосуванню принципу збалансованості наднаціонального й міжнаціонального співробітництва і була побудована нова система інституцій. В її рамках одні інституції виступають виразниками і носіями наднаціональних основ, інші – носіями міжнаціонального начала. Таким чином, в основі побудови сучасної системи інституцій Спільнот і Союзу лежить збалансування і поєднання основ міжнаціонального й наднаціонального співробітництва, що, звичайно, не виключає можливості самої зміни цього балансу в міру еволюції Союзу та переходу до вирішення нових завдань.

Першим правовим інструментом європейської інтеграції став Паризький договір (1951 р.), укладений на п'ятдесят років з моменту, коли він набрав чинності. Договір складається із 100 статей, трьох додатків, трьох протоколів і конвенцій з тимчасовими положеннями. Найсуттєвіша особливість ЄСВС – це його наднаціональний, а не міжурядовий характер. Спільноту було влучно визначено західними вченими як напівфедерація держав-членів у важливому економічному секторі та всіх інших секторах, де вони зберігають свій суверенітет. Спільнота володіла, крім наднаціональних органів, правом самоврядування, яке виявлялося в доборі й поповненні посадовими особами, фінансовою автономією, вираженою повноваженнями збирати податки, і в заходах самоконтролю, якими наділялася парламентська асамблея. Діяльність Спільноти забезпечували п'ять органів: виконавчий, що називався Вищим керівним органом; Консультативний комітет, доданий до Вищого керівного органу; Спеціальна Рада міністрів; Асамблея; Суд.

25 березня 1957 р. у Римі шістьма вищезгаданими державами був підписаний договір про заснування Європейської економічної спільноти (ЄЕС), який складався з 248 статей, чотирьох додатків, дев'яти протоколів і угоди, що стосувалися асоціації зі спільнотою заморських країн і територій, які мають спеціальні відносини з Бельгією, Францією, Італією і Нідерландами.

Того ж дня був підписаний другий Римський договір про заснування Європейської спільноти атомної енергії (Євратом). Цей договір складався з 225 статей, п'яти додатків й одного протоколу. Два Римські договори набрали чинності 1 січня 1958 р.

ЄСВС мала п'ять основних інституцій. Коли були засновані ЄЕС і Євратом, їхні інституції були сформовані за моделлю ЄСВС, що, природно, спричинило злиття

окремих інституцій цих трьох спільнот (з метою уникнення їх надмірної кількості), відповідальних за досягнення схожих завдань. Злиття відбувалося двома стадіями.

"Договір об'єднання", що закінчив інституційне злиття трьох спільнот, символізував подальший крок у напрямі до можливого об'єднання спільнот у формі єдиної Європейської Спільноти. Об'єднання суверенності в такій спільноті на практиці означає, що країни-члени делегують частину своїх законотворчих повноважень європейським інституціям, які вони створили для того, щоб рішення з конкретних питань, які становлять спільний інтерес, могли б прийматися спільно на європейському рівні.

Протягом наступних років зовнішнє розширення Спільноти супроводжувалося внутрішнім зростанням і консолідацією, хоча й не зі швидкістю і в масштабах, які б подобалися інтеграторам. Одночасно відбувалися деякі зміни в окремих інституціях Спільноти. Рішення Ради міністрів від 20 вересня 1976 р. на виконання договірної обіцянки провести прямі вибори до Європейського Парламенту закінчилося в 1979 р. докорінною реформою цієї інституції. Замість наявного органу делегатів від національних законодавчих органів парламент став справжнім представником європейських виборців і національних політичних партій. Прямі вибори посилили легітимність цього органу і, піднявши його престиж, відкрили шлях до більш активної та впливової участі громадян у житті Спільноти.

Спроба захистити еволюційний підхід до євроінтеграційних процесів була зроблена так званою доповіддю Тіндемана (грунтувалась на рекомендаціях глав держав або урядів держав-членів у Парижі в грудні 1974 р.) у січні 1976 р. Положення доповіді передбачали більш тісне співробітництво між державами-членами, особливе узгодження їхньої зовнішньої політики й регулярні зустрічі глав урядів, що діють як Європейська Рада. Пропонувалося покінчити з відмінністю, яка все ще існує між зустрічами на рівні міністрів, що розглядають питання політичного співробітництва і тими, котрі розглядають питання, передбачені договором.

Сміливий проект договору про заснування Європейського Союзу спричинив дію, яка зрештою закінчилася прийняттям Єдиного європейського акта в 1986 р. Проект договору, відомий завдяки своєму головному архітектору як Доповідь Спінеллі, відновив ідею європейського федералізму, але був досить передчасним.

Він складався з 87 статей, розділених на п'ять частин, що стосувалися Союзу, цілей, методів діяльності й компетенції Союзу, інституційного забезпечення, політики та фінансів Союзу.

Договори про заснування Європейських Спільнот дістали важливого доповнення 1 липня 1987 року, коли набув чинності Єдиний європейський акт (ЄЄА). Доповнюючи, зокрема, Договір про ЄСп, Єдиний акт змусив Спільноту вжити заходів з метою поступового створення внутрішнього ринку, що мало б завершитися 31 грудня 1992 року. Передбачалася ліквідація митних та податкових бар'єрів, що ще залишилися на той час, гармонізація законодавства стосовно прямого й непрямого оподаткування. Значну увагу ЄЄА відводив механізму функціонування Європейського політичного співробітництва (ЄПС). У структурі ЄПС був закладений такий інститут, як Політичний комітет, що готував питання для обговорення на сесії міністрів закордонних справ ЄЕС. У Брюсселі засновувався Секретаріат, який мав допомагати голові Ради міністрів координувати та ініціювати зовнішньополітичне співробітництво.

Єдиний європейський акт затвердив європейську співпрацю в царині зовнішньої політики, а також соціальне й економічне загартування між державами-членами. Нарешті, він служив правовою базою для численних спільних політик, зокрема

соціальної політики, політики з охорони довкілля та політики щодо науки та техніки. Єдиний європейський акт став одним з орієнтирів на довгій дорозі до Європейського Союзу.

Договір про Європейський Союз (ЄС), підписаний у Маастрихті 7 лютого 1992 року, позначив новий етап у процесі створення тіснішого союзу між Радами Європи. Союз був заснований на Європейських Спільнотах та доповнився новими напрямками політики й формами співпраці. Договір вийшов за межі суто економічного характеру Спільнот задля заснування глобального утворення. Відповідно до Договору про ЄС (Маастрихтський варіант), перед Союзом були поставлені такі цілі: сприяння економічному й соціальному прогресові, який був би збалансованим і стабільним, зокрема, шляхом створення простору без внутрішніх кордонів, зміцнення економічних і соціальних зв'язків, створення економічного й валютного союзу, і, нарешті, запровадження єдиної валюти; затвердження власної ідентичності на міжнародній арені, зокрема, через реалізацію спільної зовнішньої та безпекової політики, і принагідне формування спільної оборонної політики, яка може з часом привести до формування спільної оборони; зміцнення захисту прав та інтересів громадян держав-членів Союзу шляхом запровадження громадянства Союзу; налагодження тісної співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ; максимальне дотримання правового доробку Спільноти, та його нарощення з метою забезпечення ефективності механізмів та інституцій Спільноти.

17 червня 1997р. в Амстердамі глави держав та урядів п'ятнадцяти країн ЄС розглянули Договір про Європейський Союз. Амстердамський договір засновує демократичнішу Європу, наголошуючи на повазі держав-членів до прав людини та демократичних принципів. Він також зумовив помітний прогрес у правах, що стосуються вільного пересування їхніх громадян, а також зробив ефективнішою війну проти організованої злочинності.

Ніццький договір, який набрав чинності 1 лютого 2003 року, переглянув і змінив Амстердамський, передусім стосовно чотирьох інституційних питань: розміру та складу Комісії, "ваги" голосів держав-членів під час голосування в Раді, заміни принципу однастайності в процедурах ухвалення рішень на принцип кваліфікованої більшості, а також стосовно питання тіснішої співпраці. Після майбутнього розширення Союзу кожна з держав-членів так само матиме одного комісара до моменту приєднання 27-го члена до Європейського Союзу, але потім кількість комісарів буде меншою від кількості держав-членів.

Від 1 січня 2005 року процес ухвалення рішень буде змінено в такий спосіб: кваліфіковану більшість буде досягнуто, якщо рішення дістане певну кількість голосів та схвалення більшості держав-членів. Принцип кваліфікованої більшості замінить принцип однастайності в близько тридцяти питаннях, зокрема тих, що стосуються співпраці в сфері правосуддя в цивільних справах, спільних комерційної та промислової політики. Буде забезпечено й полегшено можливість тіснішої співпраці між деякими державами-членами.

Перший раз повноваження Європейської Ради були визначені в Лондонській Декларації, яку прийнято 29-30.06.1977р. у Лондоні. Пізніше статус ЄР був розширений і доопрацьований у Урочистій Декларації про Європейський Союз, прийнятій на саміті в Штутгарті 19.06.1983р. Першим Договором, у якому сформульовано повноваження Європейської Ради є Договір про створення Європейського Союзу, при чому слід зазначити, що у цьому договорі повноваження ЄР окреслені значно скромніше, аніж у раніше згаданих деклараціях. Відповідно до ст. 4 Договору, Європейська Рада надає

Союзу необхідний імпульс для розвитку і визначає узагальнені вектори його політики. Європейська Рада звітує Європейському Парламенту про кожне своє засідання, а також подає річний, письмовий звіт про поступ, досягнутий Союзом.

Європейська Рада займається справами, які зважаючи на свою важливість не можуть бути вирішені на нижчому щаблі. Рішення прийняті нею переважно не мають юридичної сили, але їх політичне значення є дуже велике, і це знаходить відображення в правових актах, прийнятих іншими, уповноваженими до цього інституціями Європейського Союзу. Але це не означає, що Європейська Рада не може приймати юридично зобов'язальних рішень. Добрим прикладом може бути ст. 7 [P.1] Договору про створення Європейського Союзу, яка передбачає право застосовувати санкції до країн, які в тривалий час грубо порушують основні свободи, демократичні принципи та права людини. Відповідно до ст. 121 Договору про Європейське Співтовариство Рада “збирається в складі голів держав чи урядів”, приймає деякі рішення в рамках Валютно-Економічного Союзу, наприклад, про початок третього етапу валютної інтеграції.

З правової точки зору. Європейська Рада є інституцією Європейського Союзу, але не є органом Європейського Співтовариства. Однак, особливий статус цієї інституції і специфіка взаємної залежності між Співтовариствами і Європейським Союзом призводять до того, що її рішення мають також ключове значення в рамках Співтовариства.

25 березня 1957 року разом з підписанням Римського Договору (про створення ЄЕС і ЄССА) прийнято також Конвенцію, де йшлося про створення єдиної Парламентської Асамблеї для трьох Європейських Співтовариств. Під час своєї конституційної сесії, яка відбулася 20 березня 1958 року Співтовариство прийняло назву Європейська Парламентська Асамблея. Крім того, збільшилася кількість депутатів – 142 особи. 30 березня 1962 року Співтовариство прийняло назву Європейського Парламенту. Раніше, депутати до Європейського Парламенту були делеговані парламентами країн-членів, кожна країна мала свою власну процедуру. Тобто, щоб бути депутатом Європейського Парламенту потрібно спершу бути вибраним до парламенту в своїй країні. 7-10.06.1979 р., на основі Акту прийнятого Радою 20 вересня 1976 р., відбулися перші загальні і прямі вибори до Європейського Парламенту (181 млн. осіб з правом голосу), у яких вибрано 410 депутатів.

Депутат Європейського Парламенту не може бути членом уряду своєї країни, членом Європейської Комісії, суддею чи головою Європейського Суду, членом Суду Аудиторів, Соціально-Економічного Комітету, Комітету Регіонів, органів ЄІБ, службовцем чи членом інших органів Європейського Співтовариства. Це впливає з правила, що стоїть на стражі заборони поєднання деяких функцій. На період виконання функцій Депутатові Європейського Парламенту надають певні пільги та недоторканість. Вони не несуть відповідальності за дію, яка виникла в результаті виконання обов'язків депутата ЄП. Не можуть бути затримані, обшукані, суд не може розглядати справу проти них. Особливий охороні депутати ЄП підлягають упродовж засідання, а також по дорозі на засідання і під час повернення. Недоторканість може зняти лише Європейський Парламент.

Конвенцією про деякі спільні інституції створити єдину Раду і Комісію для трьох Співтовариств, на відміну від Європейського Суду та Парламентської Асамблеї. До утворення єдиної Ради Міністрів і Комісії дійшло лише в т.зв. Об'єднавчому Договорі у 1958 р. Запроваджена на той час назва цього органу – Рада Міністрів була змінена 8 листопада 1993 р. на “Рада Європейського Союзу” за рішенням самої Ради. Назва є доволі оманливою, тому слід пам'ятати, що з правової точки зору Рада Європейського

Союзу надалі залишається органом Європейського Співтовариства. Рада не проводить своїх засідань регулярно. Залежно від сфери справ, які розглядаються, окремі уряди делегують на засідання Ради відповідних своїх посланців. Тобто, фактично існує кілька Рад, кожна з яких займається іншою галуззю: Рада з загальних справ (міністерство закордонних справ), економічних та фінансових справ (міністерство фінансів), внутрішніх справ і цивільної оборони, правосуддя, сільського господарства, внутрішнього ринку, наукових досліджень, навколишнього середовища, рибальства, транспорту та телекомунікації, зайнятості та соціальної політики, промисловості та енергетики, бюджету, розвитку, споживачів і туризму, освіти та молоді, здоров'я, культури. Найважливіші Ради з точки зору нинішнього Євросоюзу, тобто Рада з загальних справ, сільського господарства, економіки та фінансів зустрічаються щомісяця. Решта Рад принаймні раз на рік (переважно 1-5 разів на рік). Окрім вищезгаданих Рад, у разі необхідності можуть відбуватися засідання неформального характеру. Вони не мають офіційного порядку денного засідання, і на них не приймаються рішення.

Європейська Комісія утворюється в два етапи. Спершу, країни-члени одногосно визначають кандидата на Голову Комісії, який повинен бути затверджений Європейським Парламентом. На другому етапі, за домовленістю з кандидатом на Голову Комісії, країни висувують решту кандидатів на членів Комісії. Каденція Комісії триває 5 років, а комісарам належить право багаторазового призначення. Комісар може відмовитися від своєї посади ще до закінчення терміну.

Лише Європейський Парламент може змусити Комісію подати у відставку, це може відбуватися в разі висловлення вотуму недовіри до Комісії (ст. 201 ДЄС). У такому разі ціла Комісія подає у відставку, за правилом – усі комісари солідарно відповідають за свою роботу. Неможливо висловити вотум недовіри одному члену Комісії. Як уже раніше згадувалось у розділі про Європарламент, ніколи ще не вдавалось висловити вотум недовіри до Комісії, хоча такі спроби робилися неодноразово. Однак, у 1999 році Європейський Парламент використав щодо Комісії інший інструмент контролю. За умов зростаючої підозри про неправильне розпорядження фінансами. Парламент скликав спеціальну слідчу комісію, контроль якої підтвердив багато порушень. Ще до офіційного повідомлення про рішення слідчої комісії, тогочасний Голова Комісії – Жак Сантер подав Єврокомісію у відставку.

Члени Комісії (комісари) є міжнародними службовцями і представляють інтереси Співтовариств, а не країн, з яких походять. У цьому аспекті повинна бути цілкова незалежність від країн-членів та інших органів Євросоюзу. їм не можна приймати, ані домагатись жодних інструкцій від урядів країн-членів. Окрім того, країни повинні шанувати незалежність комісарів і не можуть здійснювати на них вплив.

Європейський Суд є одним із найстарших органів, передбачений ще Договором про створення ЄСВіС (1951р.). Відповідно до рішень конвенції про деякі спільні інституції, підписаної у 1957р., Суд був уже з 1958р. спільним органом для двох чергових Європейських Співтовариств.

У 1988р., у результаті надмірного навантаження на Європейський Суд, Рада запровадила т.зв. Суд Першої Інстанції. Це інстанція допоміжного характеру щодо Європейського Суду, якій передано повноваження винесення вироків у чітко окресленій сфері права Співтовариств.

Члени Європейського Суду та Суду I Інстанції не представляють у цих органах свої країни, а Європейський Суд є органом цілком незалежним від країн-членів Євросоюзу та інших спільних органів. Судді повинні бути незалежними особами, тому їм не можна

виконувати жодних політичних чи адміністративних функцій. Члени Європейського Суду не можуть займатися професійною діяльністю, незалежно від того чи вона оплачувана, чи ні, тільки в разі згоди на це Ради Європейського Союзу.

Європейський Суд вирішує суперечності у справах, пов'язаних із функціонуванням Співтовариств. Його рішення може мати обов'язковий або факультативний характер. Суд охороняє право Співтовариств, а також слідкує за дотриманням обов'язків, які виникають з нього. Прикладами справ у цій сфері можуть бути: скарга про порушення країною-членом зобов'язань перед Співтовариствами, скарга на утвердження недійсності юридичного акту.

Другим дуже важливим повноваженням Суду є тлумачення права Співтовариств, а також оцінка відповідності юридично зобов'язальних актів вторинного права первинному праву (Договорам). Європейський Суд розглядає також скасування рішень Суду I Інстанції.

Юрисдикція СПІ охоплює виключно суперечливі справи. На даний час, СПІ може виносити рішення в таких справах:

1. Спори між органами Співтовариств та їх функціонерами,
2. Спори між Європейською Комісією та підприємствами у сфері діяльності ЄСВіС,
3. Спори фізичних та юридичних осіб з органами Співтовариств з питань монополії та демпінгу,
4. Спори про відшкодування на підставі мінімальної відповідальності за шкоду, завдану фізичним або юридичним особам діяльністю органів чи функціонерів Співтовариств.

Після оголошення вироку СПІ існує двомісячний термін, упродовж якого можна звернутися до Європейського Суду.

ЄС є унікальним міжнародним утворенням, оскільки поєднує в собі ознаки міжнародної організації та держави, хоча формально не є ані тим, ані іншим. ЄС – це об'єднання демократичних європейських країн, що спільно працюють задля миру та процвітання. Країни ЄС утворили спільні інституції, яким делегували частину своїх повноважень у прийнятті рішень. Трьома основними інституціями ЄС є Європейський Парламент, що представляє інтереси громадян ЄС і безпосередньо ними обирається; Рада Європейського Союзу, що представляє окремі країни ЄС; Європейська Комісія, що виражає інтереси ЄС в цілому. Цей інституційний трикутник виробляє політику та закони, які діють на території ЄС.

Тема 7. Передумови світового розвитку у XXI ст. та Європейський Союз

На початку XXI ст. в Європі відбулися дві події, які значною мірою визначили майбутній розвиток країн континенту, причому як тих, що входили до ЄС, так і тих, що прагнули стати його членами. Ці події – небувале за масштабами розширення Європейського Союзу і розробка та спроби прийняття єдиної європейської Конституції.

Розширення на Схід активізувало дискусії навколо численних старих та появи нових моделей та концепцій європейської інтеграції серед яких визначаються два основних підходи: міжурядовий та наднаціональний.

Підготовка до входження в ЄС 10 країн Центральної, Східної та Південної Європи тривала майже 10 років. Переговори відбувалися в складних політичних мовах. Так, навіть у липні 2002р. Голова Європейської комісії Р. Проді попереджав про ризик

розширення Євросоюзу на більш пізній термін ніж 1 січня 2004 р., як це передбачалося раніше. Неоднозначної думки щодо розширення ЄС дотримувались як громадяни країн-членів, так і країн-кандидатів.

формально підготовка до вступу завершилась підписанням 16 квітня 2003 р. в Афінах Договору про приєднання, який юридично оформив входження до Євросоюзу Чехії, Естонії, Кіпру, Латвії, Литви, Угорщини, Мальти, Польщі, Словенії та Словаччини.

З підписанням в Афінах Договору про вступ до ЄС 10 країн-кандидатів, розпочався новий етап в політиці ЄС, який диктувався необхідністю формування нової стратегії відносин з країнами, що перебувають у безпосередній близькості від його кордонів.

Поступово основні риси цієї стратегії ЄС виокремилися в такі напрями:

- перехід відносин з 10 країнами-кандидатами на стадію ратифікації останніми Договорів про вступ до ЄС та їх залучення до таких важливих комунітарних проблем, як формування зони євро, координація економічної політики, завершення формування внутрішнього ринку, формування спільної зовнішньої та безпекової політики та політики оборони;
- прийняття Болгарії, Румунії та Туреччини до програми "Стратегія підготовки до членства" з метою, щоб перші дві могли стати членами ЄС в 2007 р. У цьому ж форматі з літа 2004 р. ЄК розпочала переговори з Хорватією;
- визначені перспективи інших балканських країн – Албанії, Боснії і Герцеговини, Македонії, Сербії та Чорногорії, відносини з якими, згідно рішень Копенгагенського саміту, розвиваються в рамках Процесу стабілізації та асоціації, який передбачає для цих країн перспективи членства в ЄС;
- визначення стратегії сусідства як базового формату співробітництва з усіма іншими країнами – сусідами ЄС, на які не поширюються в найближчий час перспективи членства в ЄС. Мета цієї стратегії полягає у створенні довкола ЄС "кола друзів" – зони процвітання і добросусідства, базованих на спільних цінностях (демократія, дотримання прав людини та верховенство права). При цьому, як зазначається в посланні "Ширша Європа", відповідь на практичні питання, порушені близьким розташуванням та сусідством мають розглядатися окремо від питання вступу до ЄС. Серед країн відносини з якими будуть будуватися у відповідності до концепції "Ширша Європа – Сусідство: новий вимір з нашими східними та південними сусідами", такі: Україна, Молдова, Білорусь, Росія, Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Марокко, Палестина, Сирія, Туніс.

Аналізуючи основні риси сучасного європейського інтеграційного процесу та його географічного розширення, можна констатувати суттєві зміни як в класичному механізмі розширення, так і в вимогах до країн-кандидатів, які враховують не лише економічні, політичні та інші їх особливості, а й трансформаційні процеси регіонального та глобального характеру, що відбуваються в сучасній європейській системі міжнародних відносин. Мова йде як про впровадження Спільнотою системи критеріїв відповідності країн-кандидатів комунітарним вимогам (Копенгагенські критерії), так і про зміни в характері традиційних рекомендацій країнам-кандидатам, які формувалися не стільки з урахуванням їх сучасного стану, скільки в середньостроковій перспективі.

На сьогодні Європейський союз об'єднує 27 держав-членів: Австрію, Бельгію, Болгарію, Данію, Грецію, Іспанію, Ірландію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Німеччину, Португалію, Францію, Фінляндію, Швецію, Хорватію, Чехію, Естонію, Кіпр, Латвію, Литву, Угорщину, Мальту, Польщу, Румунію, Словенію і Словаччину.

Швейцарія, Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн не є членами Європейського союзу, проте з ними ЄС має спільний економічний простір, що передбачає спільне правове регулювання на основі гармонізованих правових норм.

Отже, 1 січня 2007 року Європейський Союз увійшов в нову історичну фазу. Розширення Союзу, який складається з 27 країн, із загальним населенням понад 450 мільйонів та сукупним ВВП біля 10000 млрд. євро радикально підвищить політичне, географічне та економічне значення ЄС на Європейському континенті. Розширення ЄС сприятиме його зростанню та створенню нових можливостей зайнятості у структурі спільних цінностей та загальної поваги до основних свобод. Нові форми організації руху людей, капіталу, товарів та послуг збільшать розмаїття культур та традицій. Розширення ЄС матиме наслідки, що виходитимуть за межі власне ЄС, змінюючи структуру політичних та економічних стосунків ЄС з іншими частинами світу.

Головний вектор європейського соціально-економічного життя регіону – подальше розгортання інтеграційних процесів. На рубежі сторіч європейська інтеграція виходить на якісно новий рівень розвитку. Основним змістом процесу розвитку ЄС у прогностичний період залишиться рух до об'єднання національних господарств учасниць і створенню міждержавного утворення, еволюціонізуючого до системи федеративного типу на базі економічного, валютного й політичного союзів. До кінця прогностичного періоду в основному завершиться формування єдиної грошово-валютної й кредитної системи, зміцняться позиції Європейського центрального банку. Успіх Економічного й валютного союзу багато в чому буде залежати від світової та європейської загальноекономічної кон'юнктури, ситуації в соціальній сфері, особливо на ринку праці, здатності учасників до компромісів у хворобливий адаптаційний період.

У середньостроковому плані формування концепції розвитку "єдиної Європи" буде відбуватися під впливом соціал-демократичних сил, однак радикальної зміни попередніх тенденцій не відбудеться. Вплив партій консервативного спектра виявиться у відстоюванні національної ідентичності в умовах розширення ЄС й у спробах формулювання більш привабливої програми "нового лібералізму". Традиційні партії зіштовхнуться із все зростаючою потребою пристосування до несприятливих демографічних і соціальних факторів, до загострення в окремих країнах етнічних і культурних протиріч. Американізація дійсності в Західній Європі усе більше охоплює не тільки стиль життя й особливо стереотипи поведінки молоді, але й загальноєвропейські інститути й багато національних організацій (особливо в сфері вищої освіти й великого бізнесу). Нові молоді покоління усе більше відходять від національних настанов і переконань. При цьому частина їх здобуває риси "загальноєвропейської" свідомості й поведінки, а інша – приймає американські цінності, однак з першої групи в другу можливий швидкий й активний перехід.

У процесі координації економічної політики країн ЄС буде поступово підвищуватися рівень наднаціональності. У той же час інтеграція буде сполучатися з посиленням ролі регіонів і з новими формами міжрегіонального співробітництва. Усе більш широке застосування принципу субсидіарності (передачі права прийняття рішень на той рівень, де ці рішення практично реалізуються) приведе до помітного перерозподілу влади на користь регіонів. Здійснення проектів, що виходять за межі окремих держав, підписання міжрегіональних угод прискорить створення інституціональних умов співробітництва регіонів. Горизонтальна кооперація на європейському просторі буде відбуватися за єдиними правилами. Ключова роль у проведенні регіональної політики буде належати національним урядам, а успіхи тих або інших регіонів будуть значною мірою пов'язані з

ефективністю їхньої взаємодії із центральною владою. Підвищення ролі регіонального компонента в процесі європейського будівництва, реальні досягнення кооперації між регіонами будуть сприяти підвищенню ефективності регіональної політики країн-членів й ЄС у цілому.

З початку своєї незалежності Україна обрала стратегічний курс про європейського спрямування. Постанова Верховної Ради У РСР від 25 грудня 1990 року “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин” доручила Уряду “спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі УРСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах”. Таким чином, були визначені основні засади зовнішньої політики України. Для підтвердження власної лінії держави на міжнародній арені 2 липня 1993 р. Верховна Рада України схвалила “Основні напрями зовнішньої політики України”, де одним із пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності визначено розширення участі у європейському регіональному співробітництві.

На початку 90-х років ЄС прийняв Спільну стратегію щодо України, в якій відзначив демократичний характер Всеукраїнського референдуму і закликав Україну підтримувати з ЄС відкритий і конструктивний діалог, а також розробив основні засади і межі укладення угод про співробітництво з колишніми радянськими країнами.

Передумови європейської інтеграції України включають декілька аспектів, серед яких бажання України забезпечити належний рівень законодавчої бази для ефективного розвитку суспільства в умовах глобалізації.

Таким чином, адаптація законодавства України до законодавства ЄС за допомогою зближення із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС.

Розглянемо детальніше соціальний напрям співпраці України та ЄС. Адаптація соціальної політики України полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення.

Даний напрям інтеграційного процесу має здійснюватися у рамках загальної програми реформ з активним залученням інституцій та програм ЄС та його держав-членів і першочерговим спрямуванням технічної допомоги ЄС саме на адаптацію соціальної політики.

Поряд із згаданими напрямками європейської інтеграції, культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери.

Копенгагенські критерії незмінні для кожної з країн-кандидатів на вступ до ЄС і з урахуванням євроінтеграційних прагнень України обов'язкові і для неї.

З набуттям членства в Раді Європи Україна значною мірою наблизилася до рівня відповідності першому з копенгагенських критеріїв. Набагато складнішим є питання щодо досягнення рівня відповідності іншим критеріям, пов'язаним з економічним розвитком і конкурентоспроможністю виробництва в Україні.

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, виконанні сторонами Угоди її базових положень.

Європейська інтеграція є незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України, продиктована фактом належності України до європейської цивілізації. Успішний приклад Європейського Союзу демонструє можливість існування інтеграційної моделі, в якій стверджуються нові принципи міждержавних відносин, позбавлені недовіри й непрозорості, де національний суверенітет кожної з держав органічно пов'язаний з колективними зобов'язаннями та спільними діями. Європейська модель суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку є найсприятливішою для реалізації українського потенціалу та забезпечення поступального розвитку України.

Тема 8. Стратегія розвитку середземноморської політики ЄС. Динаміка стосунків з Росією, США та Японією

Європейський Союз не може не зважати на існування грандіозного Середземноморського регіону, що охоплює території низки держав-членів ЄС, а також Албанію, Туреччину, північно-африканські країни. Води Середземного моря обмивають береги країн Близького Сходу, створюючи через Чорноморські протоки єдину акваторію з водами Чорного моря. Регіон нерозривно пов'язаний з Кавказом і Каспієм.

Стосовно до цього простору здійснюється так звана середземноморська політика ЄС, об'єктивна необхідність якої була усвідомлена Співтовариством ще чотири десятиліття тому й яка з тих пір стала вагомою частиною його загальної стратегії. Боязкі спроби кінця 40-х рр. лише придивитися до можливості розвинути зв'язки з окремими країнами в південній і східній частинах Середземномор'я згодом переросли в розвинену й повнокровну програму забезпечення інтересів ЄС у регіоні, зі своєю концепцією, детальним планом дій у найважливіших сферах політики, безпеки, економіки, соціального життя, екології. Реалізація цієї політики ґрунтується на розгалуженій системі двосторонніх і багатосторонніх угод і договорів. Певна зрілість цього напрямку діяльності й нарощування темпів її вдосконалювання призвели до того, що в рамках ЄС усе голосніше лунають голоси про доцільність розширення Співтовариства не тільки за рахунок країн Центральної й Східної Європи, але й Середземноморського регіону. Можна вважати, що, крім суб'єктивних інтересів окремих держав-членів, на неї впливає низка причин більше широкого плану.

Значну роль грає комплекс причин геополітичного характеру, насамперед географічна близькість країн Північної Африки й Близького Сходу до Європи. У цей час істотною рисою середземноморської ситуації є відсутність політичної стабільності й стійкої регіональної системи міждержавних відносин.

Сильний збиток стабільності в регіоні нанесла політика НАТО утвердження своєї присутності на Балканах. Крім того, джерелом дестабілізації є незадовільний стан відносин у системі Північ – Південь. Таким чином, між північно-африканськими країнами й державами північного Середземномор'я немає стійкої довіри. Відносини між арабськими країнами також неоднозначні. Джерелом політичних протиріч виявляється обстановка на Близькому Сході, тому що підходи до неї дуже відрізняються між ЄС й арабськими країнами, а останні також далеко не завжди єдині.

Безпеці Західної Європи загрожує велика кількість конфліктів у регіоні – від тліючих протягом десятиліть у Північній Африці до масштабних як-от події в Лівії та Сирії. Реальну небезпеку представляє також ісламський радикалізм (фундаменталізм).

Політичним викликом для ЄС став сепаратизм, що виявився на французькій Корсиці, в іспанських Країні басків і Каталонії, у північній Італії.

Все це перешкоджає перетворенню Середземномор'я в зону миру й стабільності, що було б однією з важливих передумов просування ЄС у південному напрямку й, отже, подальшого зміцнення Союзу. Для ЄС ліквідація конфронтаційності має особливе значення в їхньому змаганні зі Сполученими Штатами, які активно прагнуть міцно затвердитися в Середземномор'ї за рахунок своїх західноєвропейських союзників, а також заповнити вакуум, що утворився в результаті розпаду СРСР і нинішньої ізоляції Росії.

Інша група факторів, що визначає середземноморську політику ЄС, пов'язана з економічними параметрами регіону. Саме Середземне море здавна забезпечувало Європі торговельні комунікації з Азією, Африкою, Австралією, всією Західною півкулею. Енергетичні ресурси Північної Африки (нафта й газ) – невід'ємна частина системи промислового виробництва ЄС й саме по цій лінії може початися в майбутньому економічна інтеграція ЄС і країн південного Середземномор'я. У середині 90-х рр. звідси доставлялася в ЄС приблизно одна чверть усього його нафтового й газового імпорту. Відносно низька собівартість нафти і її значні запаси, зручність доставки на Європейський континент підсилюють зацікавленість ЄС в активізації господарських зав'язків із цими країнами.

Крім нафти й газу, країни ЄС традиційно використовують північно-африканські запаси інших корисних копалин. Країни ЄС – один з основних споживачів фосфатів (з Північної Африки ввозиться біля однієї третини імпортованих ЄС фосфатів), а також залізної руди, поліметалів, сировини для виробництва алюмінію.

Все це створює передумови для побудови єдиного промислового комплексу північного й південного Середземномор'я й інтеграції в систему ЄС.

Розширення на Схід активізувало дискусії навколо численних старих та появу нових моделей та концепцій європейської інтеграції, серед яких визначаються два основних підходи: міжурядовий та наднаціональний. Піддаючи сумніву ефективність методів попередніх розширень та пов'язані з ними труднощі (виконання умов ССП, структурні зміни, еволюція в процесі прийняття рішень, міграційний тиск), прихильники міжурядового підходу пропонують застосування принципів диференційованої інтеграції, що передбачає впровадження двох рівнів чи етапів розширення: інтегровану систему асоційованих угод, націлену на підтримку пан'європейської зони вільної торгівлі промисловими товарами та участь у внутрішньому ринку на зразок Європейської Економічної Зони, за винятком вільного пересування робочої сили. За цим сценарієм кандидати можуть вважатися членами Євросоюзу, але їх участь тимчасово обмежувалася б внутрішнім ринком, СЗПБ, співробітництвом у питаннях юриспруденції та внутрішніх справ, але не включала участь в спільній сільськогосподарській політиці, Економічному та валютному союзі. Пропозиції диференційованої інтеграції в умовах зростаючої різноманітності в економічному, політичному та соціальному рівнях розвитку держав – членів ЄС можуть розглядатися як альтернатива викликам розширення, яка хоча й суперечить базовим інтеграційним положенням, проте дозволяє поєднати можливості розширення та поглиблення, зберігаючи темпи інтеграції та кардинально не збільшуючи при цьому бюджет ЄС. Зі свого боку, прихильники наднаціонального будівництва,

прагнучи уникнути перспективи розвитку ЄС на шляху “багатошвидкісної” чи “багаторівневої” інтеграції, яка б не лише привела до розрізнення форм та ритму євробудівництва між країнами – членами ЄС, а й остаточно підірвала б закладені Римськими угодами принципи неподільності та єдності договірно-правової бази Спільноти та початкову єдність європейського інтеграційного процесу, першочергову увагу звертають на зменшення різномірності країн ЄС через вирівнювання їх соціально-економічного розвитку та виділення на витрати Структурним Фондам та Фондам Солідарності майже третини комунітарного бюджету.

Розширення ЄС на південь усе більше охоплює також Чорноморський регіон. Мабуть, Європейський Союз має намір активізувати свою діяльність у Чорноморському регіоні. Це пов’язане з інтересами провідних держав-членів ЄС – Німеччини, Франції, Великобританії, які динамічно проявляють себе останнім часом у країнах регіону, особливо у зв’язку із проектами транзиту нафти й газу з Азербайджану й Казахстану.

Така активізація виявилася останнім часом у поглибленому вивченні експертами ЄС політичних й економічних параметрів Чорноморського регіону. На цій основі Європейська комісія виробила низку ідей і пропозицій, спрямованих у формі її Висновку в Раду ЄС. У документі висувається пропозиція здійснити "новий підхід" до регіонального співробітництва чорноморських держав, заснована на визнанні "зростаючої стратегічної важливості" Чорноморського регіону для ЄС. При цьому відзначається, що значення регіону ще більше зросте в результаті розширення ЄС.

Офіційні відносини між Російською Федерацією і Європейськими співтовариствами були встановлені в грудні 1991 р., відразу ж після розпаду Радянського Союзу. Росія оголосила себе правонаступником СРСР, включаючи всі його борги іноземним державам, міжнародним організаціям і приватним кредиторам. Процес ратифікації УПС затягся, головним чином із-за військових дій, що почалися, у Чечні, і завершився восени 1997 р. З 1 грудня того ж року Угода набула чинності. З початку 1992 р. й аж до серпня 1998 р. співробітництво між Росією і ЄС розвивалося по висхідній лінії, хоча й не без труднощів й ускладнень. Рік у рік зростав обсяг товарообігу, причому з постійним позитивним сальдо торгівлі для Росії. Поступово збільшувався обсяг західноєвропейських вкладень у російську економіку. Завдяки вирішальній підтримці ЄС, Росія була прийнята на початку 1996 р. до Ради Європи.

У двох сферах співробітництва – політичній й економічній, поряд з досягненнями мали місце відкриті кризи, у яких виявилися всі приховані проблеми й протиріччя відносин між Росією й Західною Європою.

Два з них, навесні 1995 р. й у жовтні 1999 – першій половині 2000 р., були викликані діями російських військ у Чечні. Кризи навесні 1995 р. і в березні-липні 1999 р. були наслідком, відповідно, розширення НАТО й бомбардувань Югославії. Наступними "точками напруги" стали бойові дії 2008 р. у Грузії, події 2013-2023 рр. у Сирії, "аншлюс" із Кримом та підтримка т.з. ЛДНР, і нарешті відкрита збройна агресія проти України у лютому 2022 р.

Усе це звело нанівець досягнення минулих років – ЄС прийняв понад 10 санкційних пакетів проти РФ та її представників та відкрито допомагає Україні у протистоянні з Росією.

Наприкінці XX сторіччя світова економіка вступила в смугу глибокої трансформації. В 90-і рр. відбулися серйозні рухи в балансі сил "великої трійки" – США, ЄС й Японії. У процесі глобалізації економіки підсилюлися позиції Сполучених Штатів. Якщо в попередні десятиліття у світі переважала думка про те, що вже в доступному для огляду

майбутньому ця країна неминуче втратить лідируюче положення у світовому господарстві, то в 90-і рр. знову заговорили про відродження американоцентризму, домінуванні США в триполюсній структурі основних економічних сил, гегемонії цієї країни в системі міжнародних економічних відносин. Все частіше висловлюється судження, що на початку XXI століття США зуміють зберегти й, можливо, навіть збільшити свій відрив від інших розвинених і великих країн миру по широкому колу соціально-економічних параметрів.

З іншого боку, не виправдалися прогнози, що робилися в недавньому минулому, згідно з якими Японії вдасться й надалі забезпечити безперервний високий динамізм своєї економіки, що дозволить їй перевершити США по обсягу виробництва й стати провідною економічною державою миру. В 90-і рр. стало ясно, що такого роду прогнозам навряд чи призначено збутися, у всякому разі, у доступному для огляду майбутньому. І справа не тільки в глибокій рецесії, що вразила економіку Японії, але й у її нездатності надати істотну підтримку тим охопленою фінансовою кризою азіатським державам, які перебувають у сфері японського економічного впливу. У цих умовах деякі дослідники на Заході беруть під сумнів тезу про існування трьох центрів економічного притягання. Нова західна система не є триполюсною. Японія виявилася не в змозі взяти на себе провідну роль у виході азіатського регіону з фінансової кризи. Це яскраве свідчення того, що в цьому регіоні насправді немає власної сили глобального масштабу. Звідси йде висновок: у дійсності у світі домінує не "тріада", а "дуумвірат" економічних сил – США і ЄС.

Характеризуючи нові моменти у взаєминах трьох центрів, варто мати на увазі, що якщо в попередні десятиліття ЄС був єдиним інтеграційним об'єднанням у розвитий частині миру, а інші центри – і США і Японія – являли собою національні держави, то наприкінці 80-х – 90-і рр. навколо цих держав виникли два міжнародні угруповання – Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА) і Організація Азійсько-Тихоокеанського співробітництва (АТЭС). Тому міняється й сам підхід до визначення балансу сил між трьома центрами. Інтеграційні процеси в НАФТА не досягли глибини ЄС. НАФТА як і раніше являє собою конгломерат, що складається із трьох країн (США, Канада, Мексика), у якому незаперечно перевагу мають США. На відміну від НАФТА, у ЄС уже значною мірою встановився цілісний господарський комплекс із розгалуженими міждержавними й наднаціональними механізмами регулювання.

На початку 90-х рр. у відносинах між ЄС й Японією виникли нові проблеми. Вони були пов'язані з різкою активізацією японського капіталу в Західній Європі. Відбулася навіть деяка переорієнтація японських прямих інвестицій зі Сполучених Штатів на Західну Європу. Вкладення в економіку країн ЄС стали набагато більше привабливими для японських фірм внаслідок створення єдиного ринку й формування Економічного й валютного союзу в ЄС. Значному припливу японського капіталу в Європу сприяє також його прагнення перебороти деякі бар'єри Євросоюзу, споруджені перед японськими товарами у зв'язку зі значним дефіцитом ЄС у торгівлі з Японією. Японські фірми прагнуть замінити експорт своїх товарів їхнім виробництвом на місцях для того, щоб використати єдиний ринок і створити опорні пункти в одній із країн ЄС і потім безперешкодно діяти в інших країнах. По суті, японські фірми перейшли до здійснення концепції "повної інтеграції" у єдиний європейський ринок – від створення дослідницьких лабораторій до випуску готових виробів. Для їхньої діяльності усе більше характерна стратегія в масштабах усього ЄС, включаючи використання місцевого управлінського персоналу, організацію єдиних виробничих, управлінських і збутових

структур. Навпроти, в 90-і рр., у зв'язку з погіршенням економічної ситуації в Японії, інвестиції європейських фірм у цю країну практично не росли. У результаті дисбаланс між японським вкладенням в Європу і європейськими в Японію досяг 8:1.

У доступному для огляду майбутньому відносини між трьома центрами будуть у зростаючому ступені випробовувати вплив двох взаємозалежних процесів – глобалізації й регіоналізації. Підсиляться тенденція до трансатлантичного й транс-тихоокеанського партнерства й у той же час будуть виникати все нові розбіжності й конфлікти щодо різних аспектів міжнародних економічних відносин.

Тема 9. Риси об'єднаної Європи

Говорячи про риси об'єднаної Європи, варто мати на увазі декілька важливих аспектів. По-перше, Європейський Союз має на меті поширення загальнолюдських цінностей, тобто світоглядних ідеалів і норм, які відображають досвід усього людства і є спільними для всіх людей незалежно від будь-яких відмінностей. До цінностей загальнолюдського характеру відносяться:

- мир і злагода у суспільстві;
- чесна праця і добробут;
- соціальна справедливість, людська і національна гідність;
- права і свободи громадянина, соціальна і правова захищеність людини;
- громадянська відповідальність і законність;
- демократична державність і національний патріотизм.

Європейський Союз виступає також за поширення соціального прогресу. В сучасних умовах, коли глобалізація і технологічні перетворення кардинально змінюють світ, ЄС прагне послабити їх негативні впливи й утвердити гуманітарні принципи і моделі суспільства, які мають підтримку переважної більшості європейців.

По-друге, це ті спільні цінності, які склали основу об'єднання, були однією з його передумов. Європейська інтеграція, зазначає Казімеж Ластавські, базується на тривалому цивілізаційному доробку Європи, який сформувався головним чином завдяки грецькій культурі, римському праву та універсальній християнській ідеї. В її основі лежить взаємне визнання спільних цінностей, що охоплюють віру у необхідність:

- забезпечення пріоритетності принципу верховенства права;
- забезпечення прав і свобод людини, зокрема, прав меншин, та соціальної солідарності, справедливого поділу результатів економічного зростання;
- принципів ринкової економіки і безперервного розвитку;
- справедливого та ефективного управління;
- світоглядного плюралізму й толерантності;
- права на безпечне навколишнє середовище;
- поваги культурних, мовних і релігійних відмінностей;
- гармонійного поєднання традицій і прогресу.

Особливий наголос робиться на верховенстві права, тому не дарма деякі дослідники часто називають Євросуд мотором інтеграції. Хартія основних прав ЄС, проголошена в Ніцці 7 грудня 2000 р., передбачає всі права, які сьогодні визнаються державами-членами Союзу й їх громадянами. Європейці мають у своєму розпорядженні багатство національних і місцевих культур, які різнять їх один від одного, але їх об'єднує спільний спадок цінностей, що виокремлює європейців від решти світу.

Власне ці спільні цінності і знайшли закріплення в Копенгагенських критеріях. Зокрема, достатньо згадати зміст субкритеріїв, які входять до групи політичних критеріїв:

- забезпечення вільних та справедливих парламентських і президентських виборів, а також виборів до місцевих органів влади;
- створення та розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних ЗМІ;
- захист особистих прав і свобод людини;
- прийняття законодавства, що надійно захищає права меншин, створення відповідних установ;
- здійснення заходів з протидії дискримінації в усіх сферах суспільного життя;
- створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції і внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, покращення функціонування судів;
- посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією;
- вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів.

По-третє, це особливості політичного та економічного розвитку Європи, які наклали свій відбиток на сучасну практику. Зокрема, протягом своєї тривалої політичної історії Європа:

- бачила піднесення багатьох держав, як мінімум чотири з них – Іспанія, Франція, Велика Британія, Німеччина – в той чи інший час виступали з претензіями на домінуючі ролі у світовій політиці;
- народи Європи брали участь у створенні гігантських колоніальних імперій і були свідками їх розпаду;
- в Європі розпочалися дві світові війни, пам'ять про які пробудила в європейцях схильність до міцного миру, яка стала однією з фундаментальних основ європейської інтеграції.

По-четверте, це спільні підходи до розвитку інтеграційного процесу, який базується на принципах, що відповідають цінностям демократичного суспільства. Одним з основних принципів є принцип солідарності, який дозволяє кожній країні-члену при розв'язанні проблем спиратися не лише на власні ресурси, але й на підтримку всього Співтовариства. Цей принцип вимагає від учасників інтеграційного процесу свідомого прагнення до прийняття узгоджених рішень. Причому, для традицій європейської політичної культури характерним є діалектичне бажання досягти єдності при збереженні максимально можливої різноманітності складових, оскільки це сприяє збагаченню об'єднання та його подальшому розвитку.

Важливе значення для розуміння рис об'єднаної Європи має уявлення про організоване громадянське суспільство в Європейському Союзі та його роль у виробленні рішень, здійсненні політики інтеграції.

Звичайно, до найбільш важливих політичних гравців Союзу відносяться політичні партії. Визнаючи їх значення, держави ЄС задекларували в Маастрихтському договорі, що “політичні партії загальноєвропейського масштабу є важливим чинником інтеграції всередині Європейського Союзу. Вони роблять внесок у формування європейського самоусвідомлення та висловлювання політичної волі громадян Союзу”. Це визнання відбивало погляди найбільш інтеграційно спрямованих держав-членів членів на роль загальноєвропейських партій, партійних організацій як важливих чинників підтримки федералізму створюваного ЄС.

Відзеркаленням цього стало формування Європейського парламенту за принципом транснаціональних політичних партій. Партійна активність на рівні Європи в умовах наявності громадянства ЄС має полегшити участь у європейських виборах громадянам усього Союзу, незалежно від країни походження та проживання.

Останнім часом в діяльності ЄС досить значна роль відводиться підвищенню ролі молодіжних організацій при прийнятті рішень. У Маастрихтському договорі завдання молодіжної політики вперше стали частиною Договору про Європейське Співтовариство. В якості політичної платформи молодіжних організацій на противагу органам ЄС виступає об'єднання молодіжних організацій Європейський молодіжний форум ЄС, заснований у 1996 р. в результаті об'єднання Молодіжного форуму, який діяв з 1978 р., з двома іншими молодіжними представництвами, що існували на рівні ЄС – Радою Європейського національного комітету у справах молоді (CENYC) та Європейським координаційним бюро по міжнародних молодіжних організаціях (ЕСВ) в спільну організацію. Членами форуму є національні молодіжні комітети держав-членів ЄС і міжнародні молодіжні організації, які виконують визначені в Статуті умови.

Представлення інтересів молоді фінансово підтримується ЄС, і при прийнятті рішень, які відносяться до молоді, думка ЄМФ заслуховується Єврокомісією і Європарламентом.

Згідно з Маастрихтським договором, поряд з Комітетом з економічних та соціальних питань, було створено ще один дорадчий орган ЄС – Комітет регіонів. Його створення було пов'язане з прагненням місцевих та регіональних органів влади впливати на ті види політики ЄС, які, своєю чергою, впливали на них. Комітет забезпечує політикам місцевого та регіонального рівнів з держав-членів багатосторонній форум і можливість підвищити своє реноме як локального політика. Члени Комітету розміщуються за політичними групами, як у Європейському парламенті.

Однак не менш важливим моментом є те, що участь у роботі Комітету дає можливість представникам місцевих та регіональних органів влади безпосередньо лобювати свої інтереси, задля чого багато з них утримують у Брюсселі власні офіси.

Права особистості, викладені у Пакті про цивільні і політичні права (ст. 15, 16 Пакту), закріплюють такі принципи:

- 1) рівність усіх перед судом і законом;
- 2) право на справедливий розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на основі закону;
- 3) гласність і публічність процесу;
- 4) право на послуги перекладача;
- 5) презумпція невинуватості;
- 6) терміновість і своєчасність судового розгляду;
- 7) повідомлення обвинувачуваного про характер і підставу обвинувачення;
- 8) право на захист і т.ін.

Закріплено систему стандартів у сімейно-правових відносинах. Пакт про цивільні і політичні права обмежує довільне втручання в особисте і сімейне життя особистості, гарантує право на недоторканність житла, таємницю кореспонденції, захищає від зазіхань на честь і ділову репутацію. Пакт про цивільні і політичні права декларує рівність усіх людей і забороняє дискримінацію.

До політичних прав належать:

- 1) право на мирні збори;
- 2) свобода думки, совісті і релігії;
- 3) свобода слова;

- 4) право на створення асоціацій;
- 5) права на участь в управлінні (загальне рівне виборче право при таємному голосуванні).

Найбільш розгалуженою є Європейська система захисту прав людини, яка діє в рамках Ради Європи. Європейський право-захисний механізм заснований на низці договорів, основним серед них є Європейська конвенція захисту прав людини й основних свобод та протоколи до неї. Крім неї, у рамках Ради Європи розроблені Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція прав меншин, Європейська конвенція прав дитини, Європейська конвенція з попередження катувань.

Єдиний Європейський Акт 1987 р. був першим правовим актом, який офіційно визнав права людини. В преамбулі Єдиного Європейського Акта країни-члени ЄС заявили про своє бажання "підтримувати демократію на базі основних прав, визнаних у конституціях і законах країн-членів, у Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. та Європейській соціальній хартії 1971 р., зокрема право на свободу, рівність і соціальну справедливість". Однак правове значення преамбули Єдиного Європейського Акта стосовно захисту основних прав є спірним.

Система Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод є частиною міжнародного права, що оперує на регіональному рівні. Водночас правова система Спільноти, хоч і будучи генетично пов'язаною з міжнародним правом, досить скоро розвинулася в автономну структуру із власними характеристиками. Як відзначив Суд ЄС, приєднання до Конвенції означатиме суттєву зміну в існуючій системі Спільноти щодо захисту прав людини; це означатиме вступ Спільноти до відмінної міжнародної інституційної системи, а також інтеграцію положень Конвенції до правового порядку Спільноти.

Крім того, за такої системи рядовим громадянам важко розібратися, які саме вони мають права. Для того щоб з'ясувати це, необхідно проаналізувати складний і великий масив прецедентних норм, що під силу лише висококваліфікованому юристові. У спеціальній доповіді групи експертів, підготовленій на замовлення Європейської комісії, у зв'язку з цим відзначалось, що основні права корисні лише тоді, коли громадяни знають про їх існування і про можливість їх реалізації. Отже, вирішальне значення мають проголошення та надання цих прав, що дозволить кожному про них дізнатись та скористатися ними. Так поступово назрівала необхідність кодифікувати основні права в єдиному писаному джерелі.

Викладене вище сприяло тому, що процес, розпочатий Амстердамським самітом, завершився схваленням на Ніццькому саміті Хартії основних (або фундаментальних) прав Європейського Союзу. Текст Хартії розробляв спеціальний тимчасовий орган – Конвент, який включав представників законодавчої і виконавчої влади країн-членів Європейського Союзу. Після ухвалення керівниками країн-членів 7 грудня 2000 р. в місті Ніцца (Франція) Хартія була прийнята і урочисто проголошена як спільний правовий акт трьох інститутів Союзу: Європейського парламенту, Європейської ради і Європейської комісії.

Спираючись на зазначені джерела. Хартія закріплює у своїх статтях найбільш повний перелік основних прав і свобод. Більшість із зазначених прав відтворюють відповідні положення згаданих вище міжнародних актів у галузі прав людини, при цьому навіть відомі права, закріплені в Хартії, змістовно збагачені і сформульовані з урахуванням вимог і рівня сучасного розвитку.

Отже, найціннішим скарбом Європи є її розмаїтість, численні відмінності її націй, об'єднаних у той же час спільними цінностями, які склалися в ході тривалої еволюції європейської цивілізації. Причому інтеграційний процес постійно посилює цю спільну ідентичність. Європейський Союз розглядає єдність Європи як довгостроковий політичний проект побудови інтегрованої спільноти держав на засадах ідей європейської демократії.

Тема 10. Європейська соціальна хартія та Європейський кодекс соціального забезпечення

Важливість соціального вектору розвитку європейського співтовариства пов'язана з історичною необхідністю подолання негативних соціальних наслідків повоєнного періоду в Європі та необхідністю реагування на соціальні виклики, пов'язані зі старінням та інвалідизацією населення європейського континенту. європейський досвід у сфері соціального забезпечення спрямований на: 1) гуманізацію та безбар'єрність суспільства та держави; 2) високий рівень соціальних стандартів; 3) доступність та ефективність пенсій, допомог та послуг; 4) ефективність правового регулювання.

Із необхідністю вирішення низки соціальних завдань, які постали перед державами-членами Ради Європи пов'язано ухвалення у м. Ту рипі 18.10. 1961 Європейської соціальної хартії (набрала чинності 25.02.1965) (далі – Хартія). Уже у Преамбулі Хартії зазначено, що її підписано «враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням домовилися забезпечити своєму населенню громадянські та політичні права і свободи, визначені в цих документах, враховуючи, що здійснення соціальних прав повинно бути забезпечене без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, віросповідання, політичних переконань, національної належності чи соціального походження, сповнені рішучості спільно зробити все можливе для підвищення життєвого рівня та поліпшення соціальної забезпеченості як міського, так і сільського населення шляхом використання відповідних установ і здійснення відповідних заходів». Процес реалізації положень Хартії зумовив її перегляд. З травня 1996 р. державами-членами Ради Європи було переглянуто Європейську соціальну хартію (далі – ЄСХп).

ЄСХп містить такі основні змістові особливості. По-перше, декларує право на охорону здоров'я (ст. 11), за яким Сторони зобов'язуються самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, окрім іншого: усунути, у міру можливості, причини слабого здоров'я; забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які б сприяли поліпшенню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я; запобігати, у міру можливості, епідемічним, ендемічним та іншим захворюванням, а також нещасним випадкам. По-друге, визначає право на соціальне забезпечення (ст. 12), за яким Сторони зобов'язуються: започаткувати систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування; підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню, необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення; докладати зусиль для поступового піднесення системи соціального забезпечення на більш високий рівень; вживати заходів шляхом укладання відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод або в інший спосіб і відповідно до умов, визначених у таких угодах, для забезпечення: а) рівності між їхніми

власними громадянами та громадянами інших Сторін у тому, що стосується прав на соціальне забезпечення, включаючи збереження пільг, які надаються законодавством про соціальне забезпечення, незалежно від пересування захищених осіб по територіях держав Сторін; Б) надання, збереження та поновлення прав на соціальне забезпечення такими засобами, як сумарний залік періодів страхування або роботи, що були здійснені за законодавством кожної зі Сторін. По-третє, встановлює право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13), за яким Сторони зобов'язуються: забезпечити, щоб будь-якій малозабезпеченій особі, яка неспроможна отримати достатніх коштів своїми власними зусиллями або з інших джерел, зокрема за рахунок допомоги по соціальному забезпеченню, надавалась належна допомога, а у разі захворювання забезпечувався догляд, якого вимагає стан її здоров'я; забезпечити, щоб політичні або соціальні права осіб, які отримують таку допомогу, на цій підставі не обмежувалися; передбачити, що кожна людина може отримувати у відповідних державних чи приватних службах такі поради та персональну допомогу, які можуть бути необхідними для запобігання виникненню особистого або сімейного нужденного становища, для його подолання чи полегшення; застосовувати положення пунктів 1, 2 і 3 цієї статті на засадах рівності між своїми громадянами та громадянами інших Сторін, які на законних підставах перебувають на території їхніх держав, відповідно до своїх зобов'язань за Європейською конвенцією про соціальну та медичну допомогу, яка була підписана у Парижі 11 грудня 1953 року. По-четверте, декларує право на користування послугами соціальних служб (ст. 14), за яким Сторони зобов'язуються: сприяти функціонуванню служб або створювати служби, які, завдяки використанню методів соціальної роботи, сприяли би підвищенню добробуту і розвитку як окремих осіб, так і груп осіб у суспільстві, а також їхній адаптації до соціального середовища; заохочувати окремих осіб та добровільні або інші організації до участі у створенні та функціонуванні таких служб. По-п'яте, передбачає право осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15), за яким Сторони зобов'язуються, зокрема: вжити необхідних заходів для забезпечення особам з інвалідністю орієнтування, освіти та професійної підготовки, коли це можливо, у межах загальних програм або, коли це видається неможливим, у державних або приватних спеціалізованих закладах; сприяти їх доступу до роботи усіма засобами, які можуть заохочувати роботодавців приймати на роботу осіб з інвалідністю й утримувати їх у звичайному виробничому середовищі та пристосовувати умови праці до потреб осіб з інвалідністю, або, коли це видається неможливим у зв'язку з інвалідністю, шляхом облаштування або створення спеціальних робочих місць з урахуванням ступеня інвалідності.

Таким чином, ЄСХп як джерело права соціального забезпечення має такі основні риси: відображає та фіксує європейську практику та досвід у сфері соціального забезпечення; належить до системи міжнародно-правових договорів у сфері соціального забезпечення; як міжнародний договір є складовою частиною національного законодавства про соціальне забезпечення; містить норми, які містять основоположні соціальні права; містить норми, які містять основоположні соціальні гарантії; є міжнародно-правовим базисом формування системи європейських соціальних стандартів; виступає міжнародно-правовим базисом розвитку внутрішнього законодавства про соціальне забезпечення; акти внутрішнього законодавства про соціальне забезпечення мають відповідати нормам ЄСХп; потребує адекватної імплементації у внутрішнє національне законодавство про соціальне забезпечення; підлягає нагляду та контролю.

Україна розвиває міжнародно-договірні правовідносини із державами-членами ЄС, а, відтак, має виконувати відповідні зобов'язання. При цьому, прикметною їх особливістю є зобов'язання щодо гармонізації законодавства України та ЄС з питань соціального забезпечення. По-друге, упродовж останніх років Україна ствердно означила європейський вектор розвитку національного законодавства. По-третє, держави-члени ЄС мають значний конструктивний досвід розвитку соціального забезпечення, високі соціальні стандарти та гарантії, які спрямовані на забезпечення належного рівня та якості життя. По-четверте, законодавство про соціальне забезпечення у ЄС є кодифікованим та таким, що мотивує окремі держави розвивати дієві механізми реалізації та гарантування окремих соціальних прав. Доречно наголосити, що державами-членами Ради Європи ще у 1964 р. було ухвалено Європейський кодекс соціального забезпечення (далі – «ЄКСЗ»), який було переглянуто у 1990 р.

Ураховуючи зазначені та інші чинники, об'єктивну необхідність розвитку системи джерел права соціального забезпечення, перспективним видається процес імплементації засад та норм ЄКСЗ.

Слід зауважити, що ще 10 листопада 2016 р. Віце-прем'єр-міністр України Павло Розенко підписав ЄКСЗ, що засвідчило неухильну позицію України щодо дотримання засад демократії, верховенства права, прав людини, розвиток соціального забезпечення на засадах соціальної справедливості, виходячи із змісту Європейської соціальної хартії (переглянутої) та Європейського кодексу соціального забезпечення. Професор О.М. Ярошенко справедливо наголошує на тому, що ЄКСЗ означив такі види соціального забезпечення, як медична допомога, відшкодування по тимчасовій непрацездатності, по безробіттю, пенсії по старості, допомоги сімейні, у зв'язку з вагітністю й пологами, пенсії по інвалідності й у разі втрати годувальника. При цьому, Кодекс гарантує захищеним особам допомогу у зв'язку зі станом здоров'я, що вимагає медичної допомоги профілактичного чи лікувального характеру, а також з метою підтримання, відновлення чи поліпшення здоров'я захищеної особи та її спроможності працювати й задовольняти свої особисті потреби. Також Кодексом передбачено, що допомога сім'ям із дітьми включає: а) періодичну грошову виплату, що надається будь-якій захищеній особі, що задовольняє визначеному строку набуття права на неї; б) забезпечення дітям належного харчування, одягу, житла, відпочинку або домашньої допомоги.

Стратегія розвитку суспільства та держави щодо організації, проведення соціальних реформ, передусім, має передбачати складний процес утвердження новітньої моделі системи джерел права соціального забезпечення на основі переосмислення механізмів реалізації, гарантування та правової охорони права на соціальний захист (соціальне забезпечення), інших пов'язаних із ним прав. При цьому, одним із фундаментальних завдань соціальної реформи має стати гарантування ефективності, дієвості та доступності комплексу соціальних прав, відповідно до стану та динаміки розвитку суспільства і держави. Закономірно, що новітня модель системи джерел права соціального забезпечення має бути максимально наближеною до потреб та інтересів особи, виходячи із міжнародних, у тому числі європейських, соціальних стандартів. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують питання щодо урахування досвіду та практики держав-членів ЄС у розбудові законодавства про соціальне забезпечення.

Тема 11. Ставлення до соціального захисту в Європі

Держава загального добробуту може розглядатися як особлива відмінна риса Європейської соціальної моделі.

Широке коло соціальних та інституційних суб'єктів надають захист від негативних наслідків ризиків повсякденного життя, наприклад, пропонуючи економічну підтримку в періоди труднощів або забезпечуючи доступ до медичних послуг. Але держава загального добробуту в Європі останнім часом зазнає глибоких структурних змін внаслідок демографічного, економічного та політичного тиску.

Виникли нові різновиди ризиків. Ці ризики пов'язані з нестабільністю ринків праці, зміною ситуації в домогосподарствах та мають відмінні форми у різних державах добробуту. Поява побоювань щодо демографічної стабільності держави соціального добробуту та повільно зростаючий вплив стандартів і правил політики соціальної допомоги в Європейському союзі становлять інші спільні проблеми на всьому континенті.

Європейська основа соціальних прав була вперше оголошена президентом Ж.-К. Юнкером в його Зверненні щодо прогресу розвитку ЄС за 2015 р. і представлена Європейською Комісією в квітні 2017 р. 17 листопада 2017 р. лідери Європейського Союзу урочисто проголосили про цей акт на Саміті з соціальних питань за справедливу роботу і зростання в Гетеборзі, Швеція. Дотримання принципів та прав, визначених Європейською основою соціальних прав, є спільною відповідальністю інституцій Європейського Союзу, держав-членів, соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін. Європейські інституції повинні будуть допомагати встановлювати правила та рамки й визначатимуть напрями впровадження Європейської основи соціальних прав через законодавство, де це необхідно, з повним дотриманням компетенцій держав-членів та врахуванням різноманітності виникаючих ситуацій.

Європейська основа соціальних прав висловлює 20 принципів і прав, необхідних для справедливих і добре функціонуючих ринків праці та систем соціального забезпечення в Європі ХХІ століття. Цей акт має три основні категорії: рівні можливості та доступ до ринку праці; справедливі умови праці; соціальний захист та інклюзія.

Це перший набір прав, проголошених інститутами ЄС з часів Хартії основних прав. Цей документ допоможе стимулювати розвиток соціальних програм, приносячи користь всім громадянам по всьому ЄС.

Системи соціального захисту Європейського Союзу призначені для охорони громадян від ризиків та задоволення потреб, пов'язаних з:

- безробіттям,
- батьківськими обов'язками,
- хворобою та охороною здоров'я,
- інвалідністю,
- втратою подружжя або батька,
- похилим віком,
- втратою житла,
- соціальною непристосованістю.

У загальній системі соціального захисту та в забезпеченні стимулів до праці особливу роль відіграє пенсійне забезпечення. В усіх країнах ЄС існують державні пенсії та додаткові гарантовані доходи у похилому віці, хоча їхній рівень широко диференціюється поміж різних країн ЄС.

Уряди країн ЄС надали перевагу частковим реформам, включно із заміною залежності пенсійних виплат від валового на чистий заробіток, зростання пенсійного віку, запровадження накопичувального елемента, та, що є особливо цікавим, перехід від системи "визначених витрат" до системи "визначених внесків".

Більшість країн Європейського Союзу мають на сьогодні програми соціальної допомоги, яка утворює національну мережу соціальної безпеки. Варто зазначити, що уряди європейських країн прагнуть зменшити рівень виплат, особливо для безробітних, та зберегти стимули до праці. Незважаючи на існування складної системи соціального захисту, надання допомоги різних типів, домінуючою нормою в країнах ЄС є те, що молодь та населення середнього віку, а останнім часом також жінки, для одержання допомоги повинні бути активними на ринку праці. Вищий рівень допомоги і більша тривалість виплати зменшують бажання у працівників шукати роботу чи прийняти пропозицію працювати, а це не прискорює скорочення числа безробітних.

У сфері освіти європейські країни досягли загального охоплення населення середньою освітою і на сьогодні розширюють доступ до вищої та безперервної освіти. Франція та Середземноморські країни централізовано керують національною системою освіти, німецькомовні країни та Бельгія – здійснюють управління на регіональному рівні, а скандинавські країни запровадили місцевий контроль. У Великій Британії повноваження щодо організації навчання передані приватному сектору, проте центральний уряд залишає значні важелі впливу в управлінні системою освіти.

Європейські країни також розвивають так звану безперервну освіту, що трактує підвищення професійно-освітнього рівня як економічно доцільну діяльність людини упродовж всього життя. Європейська Комісія впровадила низку ініціатив щодо інтернаціоналізації надання та отримання вищої освіти. Проте, зростання рівня видатків за іншими соціальними програмами обмежили бюджети на освіту, що змусило країни підвищувати ефективність використання бюджетних коштів.

Системи фінансування охорони здоров'я в Європі поділяються на два основних типи:

1. фінансування за рахунок коштів бюджету і надання послуг державними медичними закладами (Велика Британія, скандинавські та південно-європейські країни);
2. фінансування за рахунок фондів медичного страхування і надання послуг як державними, так і приватними закладами (Франція та Німеччина).

Італія та Іспанія, зокрема, на початку 1970-х років реформували системи державного медичного страхування, запровадивши в неї приватні елементи.

Водночас усі європейські країни стикаються з проблемою зростання витрат, зумовлених старінням населення, технологічним прогресом та зростанням громадських очікувань. Проте шляхи розв'язання зазначеної проблеми у різних типах систем охорони здоров'я – різні. Витрати в державних медичних закладах стримуються шляхом ненадання медичних послуг вищого рівня і утворення черг на проведення медичних заходів. Системи медичного страхування мають меншу здатність опиратися підвищенню вартості лікування, тому що страхові фонди укладають угоди з асоціаціями лікарів і медичними закладами. Тому способом розв'язання проблеми є встановлення верхньої межі витрат і плати за медичні послуги, а також активізація конкуренції серед їх надавачів.

Концептуальна модель модуля вивчення ставлень до соціального захисту представлена на Рисунку 1. Центральним для моделі є ставлення до соціального захисту, що складається з відношень до (а) обсягу впливу та відповідальності держави добробуту, (б) спільного фінансування, (в) різних моделей соціального захисту, (г) способів надання

послуг, а також (д) цільових груп та одержувачів соціального захисту. Ця модель розглядає також оцінки держави добробуту з точки зору (а) виконання завдань держави добробуту, (б) економічних наслідків політики соціального захисту та (в) моральних і соціальних наслідків політики соціального захисту.

Рисунок 1. Концептуальна основа для аналізу ставлень до політики соціального захисту

Можна очікувати, що між ставленнями та оцінками існує взаємний вплив, тобто є вплив оцінок на ставлення і в той же час ставлення також впливають на оцінки.

Модель пояснює ці ставлення та оцінки соціального захисту як функцію від певних попередніх умов, включаючи міжособистісну та інституційну довіри, сприйняття ризиків та загроз, думки стосовно політики соціального захисту, соціальні цінності та особистий досвід. На індивідуальному рівні, в свою чергу, очікується, що ці фактори залежать від ризиків, що їх відчувають індивіди або групи, а також від наявних у них ресурсів.

Тема 12. Підготовка соціальних працівників у країнах Європи

17 листопада 2017 р., в Гетеборзі (Швеція), на Саміті з соціальних питань за справедливу роботу і зростання лідери Європейського Союзу урочисто проголосили Європейську основу соціальних прав (European Pillar of Social Rights). Цей документ знаменує собою появу четвертої опори (або стовпа) – спільної політики у конкретній сфері. Так, поряд з економічним, зовнішньополітичним (безпековим) та поліційним просторами з'явився соціальний сектор, який тепер за своїм значенням був виокремлений серед інших спільних напрямів розвитку Європейського Співтовариства. За цей час Європейська комісія розробила на європейському рівні конкретні ініціативи для реалізації 20 прав і принципів.

Відзначаючи цю першу річницю Основи, президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер, віце-президент по європейському і соціальному діалогу Валдіс Домбровскіс і комісар з питань зайнятості, соціальних питань, навичок і трудової мобільності Маріанна Тіссен, сказали: «Європейська основа соціальних прав покликана внести позитивні зміни в повсякденне життя всіх європейців. У Комісії ми використовуємо всі наявні в нашому розпорядженні інструменти, щоб втілити в життя принципи Основи».

Для реалізації таких амбітних цілей в соціальній сфері потрібно мати пул підготованих, висококваліфікованих фахівців соціальної галузі. Тож розглянемо, яким чином система освіти ЄС забезпечує соціальну сферу кадрами необхідної кількості та рівня підготовки.

Т.В. Семигіна надає свою класифікацію моделей навчання фахівців у соціальній галузі. Моделі підготовки соціальних працівників, які сформувались на сучасному етапі у європейських країнах, вона пропонує класифікувати наступним чином: 1) академічна (отримання кваліфікації) і практична (перепідготовка кадрів, сертифіковане навчання) моделі; 2) традиційна/стаціонарна і дистанційна/відкрита (заочна) моделі; 3) наскрізна і модульна моделі. У європейських університетах присуджують ступінь «бакалавр соціальної роботи» (BSW), «магістр соціальної роботи» з різноманітними можливими спеціалізаціями (MSW), «доктор філософії з соціальної роботи» (PhD in SW).

Як стверджує автор, в Європі немає узгодженого переліку базових вмінь та компетенцій, які повинні мати соціальні працівники. Це віддано на розсуд національних асоціацій соціальних працівників. Національні асоціації можуть орієнтуватися на документ «Світові стандарти освіти і підготовки фахівців із соціальної роботи» (Global Standards for Social Work Education and Training), ухвалений у 2004 р. Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною федерацією соціальних працівників. У цьому документі, зокрема, визначено стандарти щодо: навчальних програм, включно з практикою; стандарти щодо базового навчального плану; стандарти щодо викладацького складу тощо.

система навчання фахівців для надання соціальних послуг у Великій Британії поділена на декілька рівнів. Перші чотири ступені – недипломовані соціальні працівники, які безпосередньо забезпечують обслуговування клієнтів у різних соціальних закладах. П'ятий-шостий ступені – дипломовані спеціалісти соціальної роботи, які пройшли відповідну підготовку в університетах чи коледжах.

Як зазначає автор, у традиційних освітніх закладах абітурієнтам пропонують денні програми з дворічним або, іноді, трирічним терміном навчання. Також існує можливість пройти дистанційний курс підготовки, модульний курс, навчатися через систему отримання кредитів-балів.

Науковець пише, що значним добутком британської системи підготовки соціальних працівників є професійна практична підготовка, ефективність якої забезпечується чіткою координацією діяльності університетів і соціальних закладів, інтеграцією теорії та практики, різноманітністю моделей практичної підготовки, методичними розробками.

Також, на думку Л. І. Романовської, професійна підготовка в країні орієнтована як на професійний, так і на особистісний розвиток спеціаліста, який повинен мати значний обсяг знань, умінь та навичок у поєднанні з відповідними особистісними якостями і здатністю до творчого, нестандартного вирішення проблем клієнта. Більшість навчальних закладів Великобританії не готує фахівців соціальної роботи широкого профілю, але незалежно від спеціалізації обов'язковим є вивчення таких дисциплін, як: психологія (загальна, вікова, соціальна), фізіологія, соціологія, соціальні структури, соціальна політика, управління, право, соціальне законодавство, теорія та практика соціальної роботи, філософія соціальної роботи, етика, інформатика. Спеціалізація відбувається за рахунок спецкурсів навчальних дисциплін відповідно до майбутньої роботи соціального працівника: 1) з дітьми і підлітками; 2) з правопорушниками й ув'язненими; 3) з хворими (у системі охорони здоров'я); 4) з інвалідами; 5) з людьми похилого віку; 6) з громадою; 7) у системі соціального захисту.

Г. Скачкова, яка досліджує досвід підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, приходять до висновку, що у Франції соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, готують на декількох рівнях. Вища освіта поділяється на цикли, з яких перший цикл підготовки фахівців соціальної сфери є в більшій мірі загальноосвітнім. Перевагою допрофесійної, початкової, середньої та вищої освіти I циклу є те, що в навчальній програмі практичної складової більше, ніж теоретичної. Особи, які отримали свідоцтво про закінчення спеціальності «соціальна робота» на цих рівнях у Франції мають змогу здійснювати психолого-педагогічну діяльність, розробляти проекти різної спрямованості, складати звіти з реалізації проектів надання індивідуальної та групової соціальної допомоги.

Автор зазначає, навчання на другому циклі вищої освіти у Франції відбувається у формі магістратури або ліцензіату. Фахівців, які отримали диплом ліцензіата, можуть працювати на адміністративних посадах в різних закладах соціальної спрямованості або продовжити навчання в магістратурі. Проте, слід відмітити, що на старших курсах теоретичної підготовки все ж більше практичної.

Як стверджує В.Є. Робак, у Німеччині фахівців для соціально-педагогічної сфери готують за двома напрямками – соціальна педагогіка і соціальна робота, а в силу значної подібності у змісті їх підготовки в деяких вищих ці спеціальності навіть поєднуються на засадах інтеграції. Система професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині складається з чотирьох рівнів: допрофесійний, рівень професійних училищ, рівень середньої спеціальної освіти і рівень вищої освіти.

Специфіка підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників вищих освітньо-кваліфікаційних рівнів у Німеччині полягає в об'єднанні їх навчання, створенні інтегративних дисциплін, курсів, форм навчання. Автор наголошує, що у Німеччині на сьогодні діє триступенева система вищої соціальної / соціально-педагогічної освіти: бакалаврат, магістратура і докторантура. Професійну підготовку соціальних працівників здійснюють у вищих навчальних закладах трьох типів: вищі фахові школи, університети, фахові академії. Підготовка магістрів з соціальної роботи в Німеччині здійснюється в університетах, окремих вищих фахових школах, приєднаних до університетів, або у школах, які мають багаті традиції. Ця підготовка передбачає поглиблену спеціалізацію з обраного напрямку.

Як наголошує В.Є. Робак, необхідною умовою зарахування абітурієнтів на спеціальність “Соціальна педагогіка” є наявність допрофесійної підготовки. Найбільш поширеними формами її здійснення є різні види волонтерської роботи, яка здійснюється під керівництвом професійних соціальних педагогів, а також вивчення старшокласниками факультативного курсу “Соціальна педагогіка / соціальна робота”.

Сама природа життя в сучасному європейському суспільстві передбачає певну європеїзацію або інтернаціоналізацію. Цільові групи, з якими стикаються соціальні працівники, відрізняються за етнічною ознакою, історією та практикою. До них належать люди, що походять з Марокко, Туреччини, Суринаму, а не загальнодержавної цільової групи минулого. І хоча місцевий контекст залишається дуже важливим у практиці соціальної роботи, це контекст, що складається з декількох етносів. Крім того, важко уявити, що європейські держави можуть вийти за межі впливу наднаціональних структур у зв'язку з їхньою національною соціальною політикою та практикою. Сучасні процеси модернізації та глобалізації тягнуть за собою незаперечний ступінь взаємозалежності між

державами. Європейські програми, такі як Еразмус або Сократ, зміцнюють європейський вимір у освіті соціальної роботи.

Дослідження, проведене М. Фрейтас, присвячене процесу навчання соціальних працівників у Нідерландах. Нідерландський підхід характеризується поняттям, що клієнт повинен бути задоволений у своєму природному середовищі. Він зосереджується на заходах із запобігання та самовдосконалення, які разом дозволяють використовувати більш обґрунтовані методи. У даний час існує шість освітніх програм з соціальної роботи, що ведуть до 4-річного бакалавра:

- Традиційна соціальна робота;
- Соціально-педагогічна робота;
- Творча терапія;
- Громадська робота;
- Послуги соціального захисту;
- Управління персоналом та працею.

Освіта соціальної роботи відкрита для осіб без попереднього професійного досвіду в соціальній роботі на рівні вищої професійної освіти. Проте, в деяких школах соціальної роботи існують успішні курси післядипломної освіти.

Випускники програм соціальної роботи можуть продовжувати ступінь доктора в університеті, але їх конкурентоспроможність стримується обмеженими навичками дослідження, оскільки основним акцентом є практика.

Перший рік навчання в соціальній роботі – це рік орієнтації, відбору та консультацій. Вона містить вступ до професії та відповідні предмети: психологія, соціологія, право, філософія, соціально-економічна історія, творча гра та інша виразна робота. Наступні три роки продовжують роботу за проектами і включають такі предмети, як методологія і теорія в конкретній сфері соціальної роботи, економіки, філософії, права, соціального законодавства, організаційного розвитку, досліджень, статистики та інформаційних технологій.

Соціальний працівник повинен стати значною мірою різнобічним професіоналом, тому метою створення комплексного підходу до надання соціального забезпечення є виклик, оскільки він вимагає постійного діалогу та співпраці з (місцевими, регіональними) зацікавленими сторонами, наприклад, соціальними працівниками, школами, поліцією, охороною здоров'я та місцевим урядом. Завдання соціального працівника полягає в тому, щоб надати клієнту інструменти для завоювання довіри і більш оптимальної участі в суспільстві. Наголос робиться на розробці заходів, які запобігають особистим, реляційним та соціальним проблемам. Групи клієнтів «активізуються» для оптимізації своїх сильних сторін і можливості самостійно рухатися вперед. Попереднє зосередження уваги на особі задля вирішення проблеми змістилося у напрямі комунікації та взаємодії людини та суспільства.

Тема 13. Європейські принципи етики соціального працівника

Соціальна робота будується на розумінні того, що фахівець і клієнт виступають партнерами в процесі пошуку найкращого рішення поточних проблем. Перший уповноважений надавати можливість дітям розвивати необхідні навички, щоб вони могли жити так, як того прагнуть.

Тому вітчизняні й зарубіжні дослідники поряд з цінностями в соціальній роботі виокремлюють етичні принципи, тобто основоположні ідеї професійної моралі, правила,

норми поведінки. Отже, існує ще низка принципів, на які покладаються соціальні працівники в різних ситуаціях і на основі яких приймають відповідні рішення. Окреслимо їх.

Дотримання розумних інтересів клієнта. Соціальний працівник, розпочинаючи роботу, має піклуватися передусім про те, щоб принести найбільшу користь клієнту та суспільству. Фахівець покликаний допомогти йому визначити пріоритетність проблем, що виникли, а також створити умови для вирішення ситуації.

Прийняття клієнта таким, яким він є. Соціальний працівник не має права висувати до всіх клієнтів однакові вимоги, надавати однакові рекомендації, не враховуючи особистісний фактор та відповідні обставини. Ігнорування цього принципу значною мірою може знизити ефективність подальшої роботи, призвести до втрати довірливих стосунків між соціальним працівником і клієнтом.

Доброзичливість – основа моральної культури соціального працівника, принцип професійної етики й одна з необхідних умов для налагодження ефективної взаємодії з клієнтом. Доброзичливе ставлення до нього має спостерігатися на всіх етапах співпраці – від моменту знайомства до обговорення кінцевих результатів спільної взаємодії.

Безкорисливість – необхідний принцип етики фахівця, що проявляється насамперед у тому, що він намагається зробити якомога більше для свого клієнта. Це обумовлено посадовими інструкціями чи функціональними обов'язками, без сподівань на додаткову винагороду.

1. Принцип компетентності.

Принцип компетентності означає, що соціальну роботу може здійснювати лише особа, котра має для цього професійну освіту та володіє фаховими навичками. Водночас до останніх належать гуманістична спрямованість особистості працівника, професійно-етичні знання, професійна техніка, здібності. Професійна майстерність являє собою «комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі».

До професійної компетентності включають: знання клієнта, уміння визначати ситуацію та виявляти співчуття, знаходити шляхи виходу з кризи, професійний такт і майстерність, організаторські здібності.

Для прикладу в Англії існує ідеальна модель професії, що розглядається як критерії, котрі регламентують професійну діяльність і професію як таку. Вона висуває такі вимоги до працівника:

- професійна майстерність;
- теоретичні та емпіричні знання;
- відповідні види діяльності, уміння;
- професійні цінності.

2. Принцип відповідальності.

Соціальна відповідальність як етичний принцип роботи соціального працівника, за Б. Кобзарем, – «це сподівання з боку соціального середовища і усвідомлення суб'єктом свого обов'язку», «прийняття чи покладення зобов'язань, пред'явлення вимог особі, групі, організації з можливим застосуванням санкції у разі їх невиконання».

Даний чинник пов'язаний із категоріями свободи та необхідності, тобто визначенням у певних умовах. Моральний вибір залежить, по-перше, від самосвідомості особистості, по-друге, від контролю за поведінкою.

Формування свідомого аспекту відповідальності споріднене з розвитком уміння бачити наслідки теперішніх подій та дій людини, що впливає із здатності рефлексувати

дійсність на причинно-наслідковому рівні. Отже, відповідальність у поведінці передбачає самообмеження особистості; відмову від певних можливостей з метою виділення такої, яка є головною у відповідній ситуації.

3. Насамперед не зашкодь – важливий етичний принцип соціальної роботи. Він акцентує увагу на обережності у словах і діях фахівця, необхідності піклуватися про збереження та стимулювання моральних, психічних і фізичних сил клієнта, створенні зовнішніх і внутрішніх передумов для успішного подолання кризової ситуації; вирішенні конфлікту, виправленні хиб у поведінці особистості, з якою доводиться працювати. Цей принцип передбачає свідому відмову в поведінці соціального працівника від усього недоречного, необґрунтованого, висловленого чи зробленого поспіхом. Отже, у даному випадку йдеться про своєрідну превенційну тактику в програмуванні надання допомоги з ретельним урахуванням й усуненням обставин, які можуть погіршити ситуацію, зашкодити моральному, психічному, а іноді й фізичному стану клієнта.

Тут варто відзначити атмосферу співчуття оточуючих до клієнта, якому завдано додаткового болю внаслідок некомпетентності соціального працівника. Зовсім неприпустиме моральне, психологічне страждання людини через наявну чи мимовільну байдужість, непрофесійність фахівців.

Інтереси клієнта – пріоритетний напрям праці соціального працівника. Згідно з вимогами етики слід бути стриманим у ставленні до діагностичних даних, які відстежуються в поведінці клієнта, прагнути до розумного й гуманного їх використання. Принципово необхідно прагнути дотримуватися логіки діагностичного пошуку. Фахівець не має морального права проводити клієнта через моральні та психологічні обтяження різного роду досліджень, а зобов'язаний організувати діагностичний процес таким чином, як в аналогічній ситуації сам того прагнув би. За аналогією слід і вирішувати проблеми, захищати інтереси та надавати фахову допомогу такому індивіду.

4. Принцип конфіденційності.

Соціальний працівник – професія особлива. Адже її призначення -забезпечення багатопрофільної системи служб соціальної допомоги населенню. Такий фахівець є ключовою фігурою у становленні гуманних, доброзичливих, морально-етичних стосунків у колективі, виконуючи роль посередника в системі соціальних зв'язків. Тому делікатність, такт і увага, з якими він ставиться до кожного клієнта, повинні бути істотно доповнені, а точніше, підсилені суворою конфіденційністю, повним нерозголошенням отриманих відомостей. Це стосується всієї інформації особистого, інтимного та будь-якого іншого змісту. Також неприпустимі «передача» або «обмін». Під час консультації обговорюється тільки суто фахова програма та факти стосовно конкретної особи, а якщо неможливо обійтися без особистих, сімейних відомостей чи таємниць, то учасники консультації використовують їх тільки безпосередньо, з професійною метою і надалі ні в якому випадку не розголошують.

5. Принцип колегіальності.

Соціальна робота у кращих своїх моральних зразках і намаганнях концентрує й наочно уособлює концептуальні принципи та засади професійної колегіальності, тобто фахової взаємоповаги, порозуміння та водночас вимогливості до практичної роботи фахівців заради інтересів клієнта. Цей принцип поширюється не тільки на взаємини між соціальними працівниками, а й на стосунки в певному колективі. Колегіальність у професійному колективі є одним із наріжних принципів, які регулюють стосунки між співробітниками. І не випадково, бо йдеться про співпрацю і єдність, довіру та взаємоповагу у вирішенні складних питань клієнтів.

Соціальний працівник повинен неодмінно дбати і про становлення авторитету, незважаючи на те, що це тривалий і копіткий процес. Він потребує максимуму витримки, самовдосконалення та навіть самопожертви.

Малодосвідчених фахівців необхідно вчити, професійні помилки потрібно обговорювати та виправляти, але все це повинно відповідати вимогам професійної етики, толерантності. Навіть достатньо авторитетний працівник має терпимо ставитися до думки іншого спеціаліста, психолога, колег. Апломб, самолюбство, зарозумілість, небажання зрозуміти колегу шкодять як самому фахівцю, так і соціальній допомозі загалом.

6. Принцип співпраці.

Міжособистісні стосунки між соціальним працівником та клієнтом будуються за принципом практичної взаємодовіри, адже така морально-психологічна категорія визначає ставлення до дій як іншої особи, так і себе самої, ґрунтується на переконанні, що діє вона правильно, їй притаманні сумління і чесність. Довіра є обов'язковим компонентом у діяльності будь-якої соціальної групи, у якій люди спілкуються і мають тимчасові чи постійні цілі. Такими у взаєминах соціального педагога та клієнта бачиться успіхи у вирішенні певних проблем.

Щоб заслужити довіру клієнта, соціальному працівнику недостатньо бути просто фахівцем, потрібно володіти вмінням розуміти психологічний стан людини, знаходити відповідний підхід до неї. Однак це вдається не завжди: в одних випадках, і вони переважають, спеціаліст може набути авторитету в очах клієнта з часу першого знайомства, а в інших – ніколи. Тому кожна розмова має включати елементи прогностичної діяльності на подальший період обґрунтування плану виходу з проблемної ситуації.

Стосунки соціального працівника і клієнта – не просто обмін інформацією, а ще й складова фахової допомоги. У повсякденній діяльності фахівця часто виникають конфлікти утилітарної етики, яка вчить урахувати лише наслідки своєї діяльності та деонтології, згідно з чим треба орієнтуватися не на наслідки, а загальновизнані етичні принципи: чесність, вірність обов'язку, дотримання прав людини тощо.

Важливою етичною проблемою вважаємо співвідношення свободи клієнта й опіки над ним фахівця. Вона означена терміном «патерналізм», який може бути справжнім або солідарним, коли клієнт повністю довіряє лікарю і твердо переконаний, що той зробить усе для його видужання. Проте найчастіше зустрічається несолідарний патерналізм, що вимагає від фахівця великого такту для спрямування волі клієнта на шлях виходу з проблемної ситуації. Ідеться про так звану патерналістичну модель прийняття рішень у діяльності соціального працівника.

Усе розмаїття підходів до співпраці соціального працівника та клієнта можна структурувати у вигляді чотирьох головних компонентів: підтримка, розуміння, повага, співчуття.

Таким чином, описані вище етичні принципи соціальної роботи, які характеризуються знаннями та проявляються в учинках фахівця, є життєво важливими компонентами його діяльності. Адже соціальні педагоги не тільки юридично, а й морально відповідають за свої дії.

Тема 14. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України

Починаючи розгляд теми, передусім позначимо, що першим кроком на шляху наближення України до європейських і світових стандартів у різних сферах, у тому числі дотримання прав людини, забезпечення її захисту і підтримки, стала ратифікація Конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також переглянутої Європейської соціальної хартії. Як наслідок виникла необхідність розроблення теоретичної конструкції реформування як сфери соціально-трудова відносин, так і соціальної задля приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів. Наведене, на наш погляд, повністю підтверджує слова А. В. Дутчак, що надання теоретичного обґрунтування «...виступає додатковим аргументом на користь розгляду вимог міжнародних стандартів як певних орієнтирів у правовому регулюванні національних систем соціального забезпечення. За стандартами Ради Європи і Європейського Союзу соціальне забезпечення віднесено до системи, яка включає, крім соціального забезпечення (через соціальне страхування), також інші форми соціального захисту, зокрема, державну соціальну допомогу, а також спеціальний і особливий (додатковий) соціальних захист для окремих категорій населення. Таке розуміння має важливе значення для національного законодавства, оскільки в Україні все ще немає загального закону про соціальний захист населення».

міжнародні стандарти соціального забезпечення мають певні ознаки:

- 1) вони закріплені у правових актах міжнародного характеру (наприклад, у документах міжнародних організацій або в міждержавних договорах);
- 2) спрямовані на регулювання суспільних відносин у сфері соціального забезпечення за допомогою взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного правопорядків;
- 3) мають модельний характер, який дозволяє визначати і встановлювати засади соціального забезпечення, що дає державам-учасникам за наявності достатніх фінансових і матеріальних ресурсів можливість підвищувати рівень соціальних гарантій;
- 4) у механізмі міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення виступають правовими засобами;
- 5) є орієнтиром при формуванні національної системи соціального забезпечення, що мусить відповідати сучасним уявленням цивілізованого суспільства про умови і рівень соціальної підтримки населення;
- 6) хоча є добровільно прийнятими (у разі ратифікації конвенцій чи угод, що їх закріплюють).

Виходячи з цього, міжнародні стандарти соціального забезпечення слід розглядати як модельні правові засоби, послуговуючись якими держави встановлюють і реалізують узгоджені вимоги до сучасних систем соціального забезпечення.

Соціальне право ЄС досягло кращих результатів, ніж право окремих країн у сфері соціального захисту, а європейська система соціального забезпечення, основи якої були сформовані в першій половині XX ст., зараз є найбільш розвиненою у світі. Оскільки дані міжнародні документи (їх положення) Україною ратифіковані, то це передусім означає, що наша країна визнає необхідність реалізації міжнародних стандартів соціального забезпечення. У той же час слід погодитися з С. Бичковим, який зазначає, що специфіка та особливості розвитку нашої держави не дають змоги автоматично перенести загальновизнані міжнародні акти з соціального захисту населення в законодавство України, адже вони розраховані на розвинені та стабільні ринкові відносини. Таким чином, трансформація соціального захисту населення України з урахуванням набутого

світового досвіду потребує особливого підходу при зміні принципів її побудови, виходячи з реалій розвитку.

Маємо констатувати, що законодавство України ще не повною мірою відповідає вимогам конвенцій МОП та інших організацій. Це стосується, зокрема, допомог у зв'язку з безробіттям, бо їх розмір мізерний (і це при тому, що за конвенціями обсяг конкретного виду матеріального забезпечення не може бути нижчим за обсяг, зафіксований міжнародним актом. Крім того, нині точиться дискусія щодо прийнятності вимоги наявності 30-річного стажу сплати внесків або роботи за наймом для нарахування пенсії, а також щодо того, що виплата допомоги в разі інвалідності або у зв'язку з втратою годувальника може бути припинена за встановлених умов, тобто коли одержувач займається діяльністю, яка дає можливість отримання прибутку. Навіть останнє підвищення мінімальної пенсії (доведення її до рівня прожиткового мінімуму) не змінило ситуації, нині більшості пенсіонерів отримує пенсії за віком, розмір яких не відповідає міжнародним стандартам. Таким чином, непрацездатні особи, які заробили за своє життя право на трудову пенсію, все одно залишаються за порогом бідності. У той же час конвенції розробляються й приймаються, щоб поступово розширювати сфери охопленості, збільшувати строки виплати допомог, підвищувати рівень забезпечення.

Проаналізувавши стан справ у нашій державі з позицій дотримання стандартів, можна зазначити, що наразі не вирішено проблему реалізації міжнародно-правових гарантій соціальних прав громадян і міжнародно-правових зобов'язань України щодо модернізації діючої системи соціального захисту в національному законодавстві. У переважній більшості випадків закони з питань ратифікації міжнародних договорів приймаються без одночасного прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, що впливають із цих договорів. Отже, Україна визнає міжнародні стандарти в соціальній сфері, але не вживає достатніх заходів для їх практичної реалізації.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Реферативна робота

(вид індивідуального завдання)

№ з/п	Назва індивідуального завдання та (або) його розділів	Терміни виконання (на якому тижні)
1.	Брекзит: форма економічної дезінтеграції між ЄС та Великобританією	8
2.	Внутрішня комунікація на рівні ЄС	8
3.	Етикет соціального працівника: європейські традиції	8
4.	Європейська політика сусідства	8
5.	Європейський кодекс соціального забезпечення	8
6.	Єдиний ринок і економічні політики ЄС	8
7.	Загальні тенденції соціальної політики європейських країн	8
8.	Засади та принципи функціонування спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС	8
9.	Захист прав людини в ЄС	8
10.	Захист прав споживачів в ЄС і трансформація бізнес-середовища в Україні	8
11.	Зовнішня комунікація на рівні ЄС	8
12.	Імплементация угоди про асоціацію між ЄС та Україною	8
13.	Історичні традиції та сучасний стан благодійництва в країнах Європейського Союзу	8
14.	Конкурентна політика Європейського Союзу	8
15.	Критерії членства в ЄС	8
16.	Ліцензування суб'єктів надання соціальних послуг в країнах Європейського Союзу	8
17.	Норвезька та Швейцарська моделі співпраці з ЄС	8

1 8.	Перспективи воєнно-політичного співробітництва в ЄС та участі в ньому України	8
1 9.	Порівняльна соціальна політика в країнах Європейського Союзу	8
2 0.	Регулювання продажу продуктів харчування в ЄС	8
2 1.	Свобода пересування осіб в ЄС та міграційна політика ЄС	8
2 2.	Система економічних санкцій ЄС щодо третіх країн	8
2 3.	Соціальне забезпечення в країнах ЄС	8
2 4.	Спільна соціальна політика ЄС	8
2 5.	Спільна торговельна політика ЄС в умовах економіко-енергетичної кризи	8
2 6.	Стандарти зайнятості в ЄС для молоді	8
2 7.	Технічне регулювання в ЄС та виклики для України	8
2 8.	Толерантність у діяльності соціального працівника в ЄС	8
2 9.	Угоди про асоціацію у порівняльній перспективі	8
3 0.	Формування Цифрового союзу ЄС: можливості для України	8

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КОНТРОЛЮ

Методами навчання у викладанні навчальної дисципліни «Європейські студії» є:

- словесні (бесіда, дискусія, лекція, робота з книгою);
- наочні (ілюстрація практичними прикладами);
- самостійне навчання студентів на основі розробленого для курсу комплексу навчально-методичних матеріалів;
- практичні (практичні вправи, робота в малих групах).

Активні методи навчання, які застосовуються: дискусія та дебати; колоквиум; мозковий штурм; проблемні методи; навчальні, ділові та рольові ігри.

Методами контролю у викладанні навчальної дисципліни «Європейські студії» є усний та письмовий контроль під час проведення поточного та семестрового контролю.

Поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів на практичних заняттях, тестів, виконання індивідуальних завдань, проведення контрольних робіт.

Контроль складової робочої програми, яка освоюється під час самостійної роботи студента, проводиться:

- з лекційного матеріалу – шляхом перевірки конспектів;
- з практичних занять – за допомогою перевірки виконаних завдань, рішення ситуаційних завдань під час заняття, виконання індивідуального самостійного завдання (реферату за обраною темою).

Семестровий контроль проводиться у формі заліку відповідно до навчального плану в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою та у терміни, встановлені навчальним планом.

Результати поточного контролю враховуються як допоміжна інформація для виставлення оцінки з даної дисципліни.

Студент вважається допущеним до заліку з навчальної дисципліни за умови повного відпрацювання усіх практичних занять, передбачених навчальною програмою з дисципліни.

ЗАПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Загальне визначення інтеграції та її класифікація.
2. Багатонаціональний інтеграційний процес.
3. Спільна політика та її типи.
4. Спільні інтереси та їх узгодження.
5. Стадії багатонаціональної інтеграції.
6. Фактори сприяння інтеграції.
7. Принципи та цілі європейської інтеграції.
8. Європейські принципи забезпечення балансу інтересів людини та суспільства.
9. Передумови єдності Європи.
10. Цивілізаційні кордони Європи.
11. Чинники об'єднання європейських держав.
12. Економічні чинники об'єднання.
13. Політичні чинники об'єднання.
14. Громадянські чинники об'єднання.
15. Атлантизм та євразійство, інші концепції інтеграції.
16. Вплив Другої світової війни на інтеграційні процеси у Європі.
17. Політичне та економічне становище держав повоєнної Європи.
18. Передумови "холодної війни".
19. План Маршалла та європейська інтеграція.
20. Програма модернізації Моне.
21. Формування Європейської Спільноти.
22. Стосунки Великої Британії та Європейської Спільноти.
23. Прояв спільних інтересів у 70-ті рр.
24. Трансформаційні процеси у Співтоваристві у 80-90-х рр.
25. Особливості розширення ЄС у 90-ті роки.
26. Інституційні та організаційні вдосконалення як наслідки розширення Євросоюзу (2004 р.).
27. Основні засади Маастрихтського договору.
28. Розвиток інституційних основ ЄС у Амстердамському договорі.
29. Еволюційний характер Ніццького договору.
30. Наднаціональний аспект у функціоналізмі.
31. ЄС у світлі міжурядової моделі.
32. Європейська рада: коротка характеристика.
33. Європарламент: коротка характеристика.
34. Рада ЄС: коротка характеристика.
35. Європейська Комісія: коротка характеристика.
36. Цінності ЄС.
37. Хартія основних прав ЄС.
38. Особливості європейських стандартів захисту прав людини.
39. Вектори соціального забезпечення в ЄС.

40. Європейська соціальна хартія: : коротка характеристика.
41. Європейський кодекс соціального забезпечення: коротка характеристика.
42. Держава загального добробуту та запобігання соціальним ризикам в Європі.
43. Системи соціального захисту ЄС: коротка характеристика.
44. Риси освітнього, медичного та пенсійного забезпечення.
45. Класифікація моделей навчання фахівців у соціальній галузі.
46. Системи підготовки соціальних працівників у країнах Європи: Велика Британія, Франція, Нідерланди, Німеччина (оберіть одну).
47. Європейські принципи етики соціального працівника: коротка характеристика.
48. Європейські стандарти соціального забезпечення як орієнтир для України.
49. Основні передумови європейського вибору України.
50. Модернізація наявної системи соціального захисту в Україні (відповідно до стандартів ЄС).

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали XIX наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро ; за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с.
2. Зозуляк-Случик Р.В. Етика соціальної роботи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 190 с.
3. Перспективи та виклики євроінтеграційних процесів для України : навч.-метод. матеріали ; Л.І. Даниленко, І.В. Поліщук. К. : НАДУ, 2013. 132 с.
4. Стандарти європейського врядування : навч. посіб. авт. кол.: І.А. Грицяк, О.Ю. Оржель, С.М. Гладкова та ін. ; за заг. ред. І.А. Грицяка. К. : НАДУ, 2011. 184 с.
5. European Pillar of Social Rights. URL : https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
6. Freitas M. J. Social Professional Work and Education in The Netherlands. URL : https://www.researchgate.net/publication/242288701_Social_Professional_Work_and_Education_in_The_Netherlands
7. Monica Threlfall. The Social Dimension of the European Union: Innovative Methods for Advancing Integration. Global Social Policy, Dec. 2007. P. 271-293. URL : https://www.researchgate.net/publication/249723637_The_Social_Dimension_of_the_European_Union_Innovative_Methods_for_Advancing_Integration

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Ірина. Досвід країн ЄС у сфері соціальної підтримки населення. Світ фінансів. Вип. 4 (9), грудень 2006 р. 165-169.
2. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12) С. 9-10.
3. Кобзар Б. С. Фактори соціальної особистості і відповідальності вчителя-вихователя. Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя. Київ – Житомир, 1999. С. 56–58.
4. Робак В. Є. Система підготовки соціальних працівників у деяких зарубіжних країнах. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2013. № 2. С. 206-210. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzspp_2013_2_38.pdf
5. Романовська Л.І. Система підготовки фахівців з соціальної роботи за кордоном на прикладі розвинених країн. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. № 3. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_3_21.pdf
6. Семигіна Т.В. Європейські моделі дистанційної підготовки соціальних

працівників: уроки для України. Електронний архів Національного університету "Києво-Могилянська академія". URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7495/Semigina_Yevropeiski_model_i.pdf

7. Скачкова Г. Зарубіжний та вітчизняний досвід підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби. Освітологічний дискурс. 2018. № 1-2 (20-21). С. 116-128. URL : <http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/491/406>

8. Трубавіна І.М. Етика соціально-педагогічної роботи з сім'єю : навч.-метод. посіб. К. : УДЦССМ, 2001. 72 с.

9. Rothstein, B., Samanni, M. & Teorell, J. 2012. Explaining the Welfare State: Power Resources vs. the Quality of Government. European Political Science Review, 4, 1-28.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. <http://library.kpi.kharkov.ua/>

2. <http://web.kpi.kharkov.ua/>

3. Європейський кодекс соціального забезпечення : Рада Європи; Кодекс, Класифікація від 16.04.1964 № ETS.Ns 48 (Редакція від 06.11.1990) URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329

4. Європейська соціальна хартія : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062

5. Human Rights in EU. URL : http://europa.eu/pol/rights/index_en.htm

6. Енциклопедія сучасної України. Світ-суспільство-культура. Том 11. URL : <https://esu.com.ua/article-12384>

7. Енциклопедія державного управління. Т. 7. Ч. 1, 3. URL : https://ipa.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/02/tom7_3.pdf ; https://ipa.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/02/tom7_1.pdf

8. Корнієнко В.О. Україна в Європі і світі. Електронний навчальний посібник. URL : <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/txt/01.html>

9. Маріуш Квятковський. Інституційна система Європейського Союзу. 45 с. URL : <http://www.europe.org.ua>

10. Роберт Казімір. Історія Європейської Інтеграції. Від декларації Шумана до розширення на Схід. 23 с. URL : <http://www.europe.org.ua>

Методичні вказівки

Укладачі:
Романовський Олександр
Грибко Ольга
Грень Лариса

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ

Методичні вказівки з дисципліни
«Європейські студії»

План 2023, п. 572

Підписано до друку _____.
Формат 60x84¹/₁₆. Обсяг 4,5 д.а.
Тираж 20 екз.

Видавництво _____.

Номер державної реєстрації _____
email _____